

บทที่ 4

ผลการศึกษา

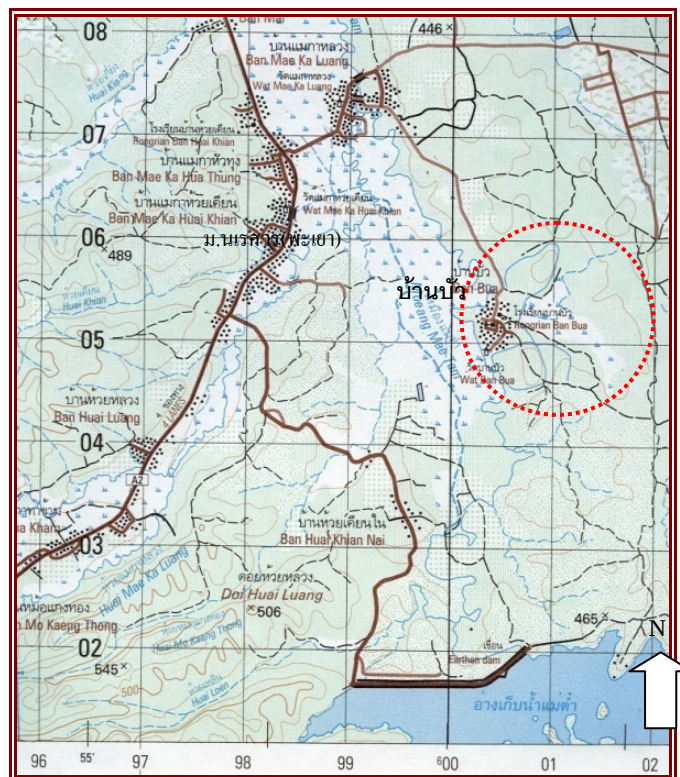
ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านบัว

การศึกษาริบทของชุมชนทั้งด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสภาพแวดล้อม ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำมาวิเคราะห์และมองเห็นภาพรวมของชุมชน ดังนั้นในบทนี้ ผู้ศึกษาจึงขอเสนอบริบทชุมชนบ้านบัวเพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจชุมชนดังนี้

ประวัติชุมชนบ้านบัว

ภาพที่ 4.1

แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนบ้านบัว

ที่มา: สายันต์ ไพเราะญิตร์

ประวัติเชิงพื้นที่

จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในชุมชนทำให้ทราบว่า เมื่อประมาณร้อยกว่าปีมาแล้วผู้ที่มาตั้งถิ่นฐานในครั้งแรกนั้นได้แก่สองพี่น้อง (พ่ออุ้ยทิด และพ่ออุ้ยปิง เฉพาะธรรม) ซึ่งเดินทางมาจากเชียงรายได้มาตามหาควาย เมื่อเห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ จึงกลับไปบอกพี่น้องและยกครอบครัวมาทั้งหมด โดยตอนแรกมีบ้านเรือนอยู่มีสิบสองหลังและขึ้นอยู่กับบ้านแม่กาหลวง

... อยู่ที่นี่สบายนะ ได้หากินอะไรก็ได้ซื้อเลยนะ ของกินพวกเต่า แล่น ไก่ป่า กวาง หมู มากมายหากินได้ไม่ต้องไปซื้อ ตั้งแต่พ่ออุ้ย เป็นเด็กนะ ถึงตอนเป็นหนุ่มก็ยังอยู่ นะของกินพวกนี้ หากว่าอยากกินแะ กินข้าวเที่ยงแล้วก็ไปเอาแป็บเดียวได้มาครั้งถู เลยนะ อยากกินแล่น อยากกินต่อกีไปแป็บเดียวก็ได้มาแล้ว เป็นต้นเป็นอะไรเยอะเยอะ เมื่อสมัยอุ้ยอายุ 14-15 นี่นะ อุ้ยกินนี้แหละไม่ได้หาซื้อนะ... (แต่ง เครือวัลย์, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2553)

นายแต่ง เครือวัลย์ เล่าว่า เมื่อตอนสองพี่น้องมาอยู่ก็คิดกันว่าจะเรียกชื่อหมู่บ้านอะไรดี จึงคุยกันมาให้เรียกว่า บ้านจำบัว เพราะจำนั้นมีดอกบัวมาก เป็นหนองน้ำ จึงเรียกว่าบ้านจำบัวซึ่งตอนนั้นก็กลายเป็นที่นาไปหมดแล้ว โดยสมัยนี้เรียกบ้านบัวหรือเวียงบัวแทน ภายหลังมีผู้คนจากภายนอกทยอยกันเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น จนมีบ้านเรือนเพิ่มขึ้นเป็นสิบหลังประชากรเพิ่มมากขึ้น แล้วจึงแยกมาออกมาเป็นหมู่บ้านใหม่ ชื่อว่า บ้านบัว โดยมีผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายแก้ว นนทะมาลย์ คนที่สองคือ นายแก้ว เฉพาะธรรม และคนปัจจุบันคือ นายมานพ เฉพาะธรรม (พ.ศ. 2548-2552) โดยนายแต่งได้กล่าวติดตลกถึงความหลากหลายของคนที่มาจากที่ต่าง ๆ ไว้ว่า

...จากสิบสองคา ที่นี้เยอะขึ้นเยอะขึ้นก็มีผู้ใหญ่บ้าน คนบ้างก็มาจากดอกคำใต้ บ้างก็มาจากแพร่ บ้างก็มาจากน่าน บ้างก็มาจากบ้านห้วย มาผสมปนเป เมื่อก่อนนี้ไม่มีนะ ญาติพี่น้องกันหมด ลูกพี่ลูกน้องกันแต่งงาน แต่ตอนนี้คนต่างบ้านมาผสมกัน เยอะไปหมด บ้านแก่งแค เขาเรียกว่าบ้านแก่งแค มีหลายบ้านมาอยู่... (แต่ง เครือวัลย์, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2553)

คนบ้านบัวสมัยก่อนอยู่กันอย่างเรียบง่าย และการเดินทางค่อนข้างยากลำบากต่อมา มีการพัฒนาความเจริญมาเป็นลำดับ โดยมีไฟฟ้า เข้ามาเมื่อปี พ.ศ. 2548 และมีถนนเข้ามาเมื่อ ปี พ.ศ. 2541 จนในปัจจุบันบ้านบัวมีความเจริญเช่นกับพื้นที่อื่น ๆ ชาวบ้านมีเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น และการเดินทางก็มีความสะดวกสบายมากขึ้น สำหรับคู่มือ

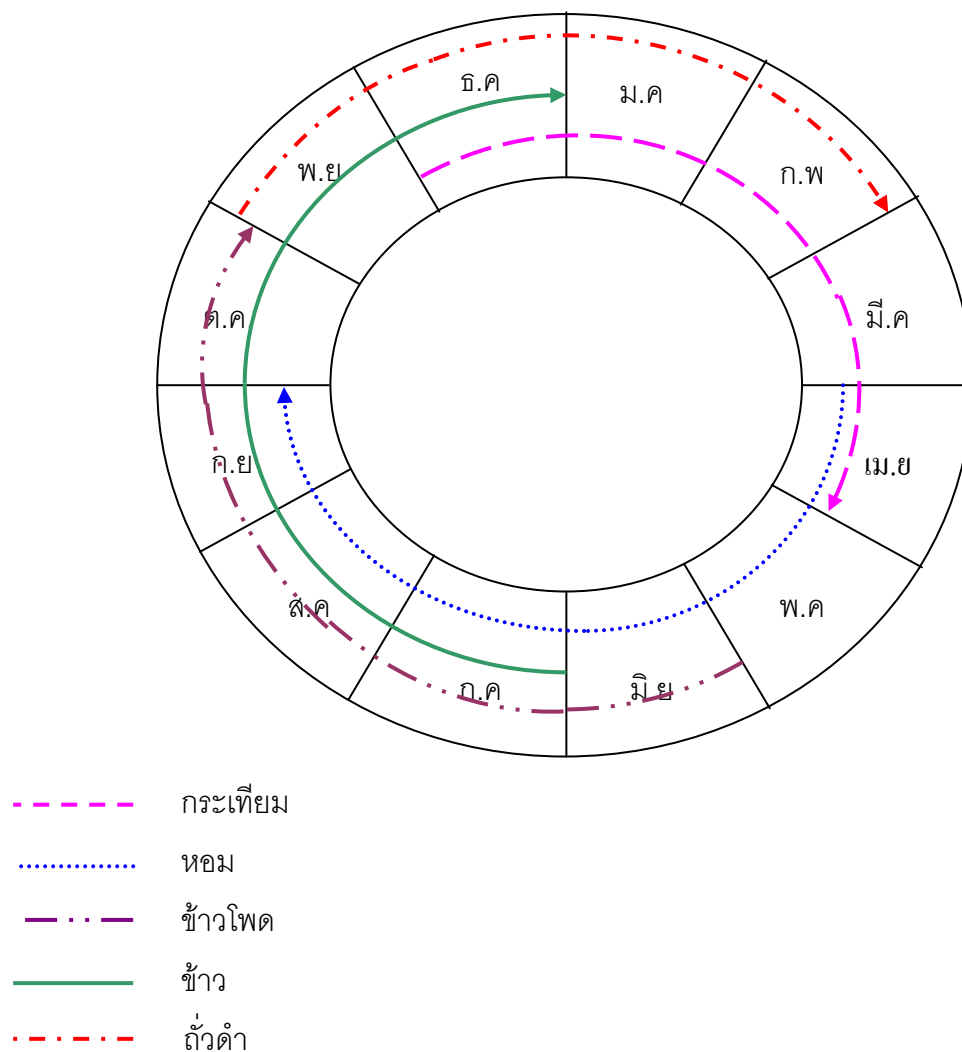
นั้นคนในชุมชนพบเห็นมานานแล้วแล้วโดยเมื่อก่อนจะลึกมากและมีหลายชั้นรอบบริเวณปัจจุบัน ยังพบร่องรอยคูเมืองแต่มีความตื้นเขินกว่าเดิมมาก

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

เดิมชุมชนบ้านบัวเป็นสังคมเกษตรที่มีวิถีชีวิตหลักผูกพันและพึ่งพิงกับธรรมชาติ มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีวิถีชีวิตแบบพออยู่พอกินคนในชุมชน ทำเกษตรกรรมโดยเป็นการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลักแต่ละครัวเรือนทำการเกษตรเพียงหนึ่งถึงสองไร่ใช้แรงงานในครัวเรือน ธรรมชาติบ้านบัวสมัยก่อนมีความอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลา ในป่ามีผัก เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ให้เก็บกิน รวมทั้งสัตว์ป่านานาชนิดที่สมาชิกชุมชนสามารถนำมาเป็นอาหารได้ และมีการพึ่งพากันในการทำการเกษตรในลักษณะที่เรียกว่าลงแขก (เอามื้อ)

ต่อมาวิถีการผลิตเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขายมากยิ่งขึ้น แต่ละครัวเรือนทำถางพื้นที่เพื่อทำการเกษตรเพิ่มขึ้น และช่วงประมาณปี พ.ศ. 2510 เริ่มมีการใช้สารเคมีโดยการแนะนำจากคนภายนอก เนื่องจากขณะนั้นพบแมลงไนไร่สวนจำนวนมากจึงได้สารเคมีแทนการใช้แรงงานคนในการกำจัด ทำให้การใช้สารเคมีแพร่หลายไปในชุมชน ประกอบกับการที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรมาให้คำแนะนำแก่เกษตรกร ว่าควรใช้ปุ๋ย และยาเพื่อให้ผลผลิตอยู่ในเกณฑ์ดี ได้จำนวน ได้ราคา จึงเริ่มใช้และแพร่ขยายในชุมชน ในช่วงแรกได้ผลผลิตที่ดี แต่เมื่อใช้ไปแล้วนาน ๆ ผลผลิตที่ได้น้อยลง เนื่องจากดินและแร่ธาตุเสื่อมโทรม ทำให้ต้องใช้ปุ๋ย ใช้สารเคมีต่าง ๆ ในปริมาณที่เพิ่มขึ้น ส่งผลต่อต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น แต่ผลผลิตกลับลดลงทำให้ต้องกู้ยืมเงินทำให้ประสบกับภาวะหนี้สินและการช่วยเหลือกันที่เรียกว่า เอามื้อนั้น ก็เริ่มลดลงบางรายใช้แรงงานโดยการว่าจ้างทั้งหมด เพราะไม่มีเวลาไปใช้มือสัตว์ป่าและของป่าลดจำนวนลง ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนและมีปัญหาในเรื่องหนี้สินมากขึ้น โดย นางพิน เฉพาะธรรม กล่าวถึงเรื่องเศรษฐกิจของชุมชนไว้ว่า “เกือบทั้งหมดบ้านบัว เป็นหนี้ ธกส. เป็นหนี้ธนาคารระบบ ส่วนมาก ธกส. ก็กู้มา กองทุนเงินล้านก็กู้กันหมด เอาเงินล้านไปส่ง ธกส. เอา ธกส. ไปใช้ค่าปุ๋ย ค่าเชื้อข้าวโพด ก็หมุนเวียนกัน” (สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

ภาพที่ 4.2
ปฏิทินการผลิตในแต่ละรอบปีของชุมชน

ชาวบ้านชุมชนบ้านบัวส่วนใหญ่ทำการเกษตรตลอดทั้งปี ช่วงที่จัดกิจกรรมการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพธิภณท์ ในเดือนตุลาคมนั้น เป็นช่วงของการเริ่มเก็บเกี่ยวข้าวโพด ปลูกถั่วดำ ซึ่งในการทำกิจกรรมพัฒนานั้นควรยึดหลักการทำงานพัฒนาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน ทำให้การดำเนินกิจกรรมต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังนั้นในการทำกิจกรรมช่วงดังกล่าวจึงมีการดำเนินกิจกรรมทั้งในช่วงกลางวันและกลางคืนเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ตามสะดวก

ลักษณะทางสังคม

ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านบัวยังเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เครือญาติและระหว่างเพื่อนบ้านด้วยตนเอง ยังมีระบบอุปถัมภ์ภายในชุมชนโดยเฉพาะในกลุ่มผู้นำแต่ยังไม่เด่นชัดนัก เนื่องจากโครงสร้างอำนาจของชุมชนส่วนใหญ่ได้มาจากการเลือกตั้ง บทบาทของผู้หญิงในชุมชนบ้านบัวจะยังมีบทบาทน้อยกว่าผู้ชายโดยเฉพาะด้านการเมืองการปกครอง เห็นได้จากคณะกรรมการหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย ผู้หญิงในชุมชนที่มีบทบาทที่ชัดเจนที่สุดคือ กลุ่มแม่บ้าน เช่นเวลาว่างหรือเทศกาลภายในหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้านก็จะช่วยกันเตรียมอาหารและต้อนรับแขกหรือที่มาร่วมงานประจำหมู่บ้าน แต่บทบาทภายในครัวเรือนจะใกล้เคียงกัน ทั้งชายและหญิงจะช่วยกันทำมาหากิน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนไม่ค่อยมีบทบาททางสังคมมากนัก ส่วนมากจะอยู่บ้านเลี้ยงหลานไม่ค่อยเข้ามายุ่งเกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชน เด็กและเยาวชนไม่ค่อยมีบทบาทในชุมชนแต่ภายหลังการชุดค้นเตาโบราณทำให้เด็กได้มีบทบาทมากขึ้น โดยมีการรวมตัวเป็นกลุ่มเยาวชนเวียงบัวขึ้น

เดิมชาวบ้านบัวจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่มีสมาชิกหลายรุ่นและผู้สูงอายุมีบทบาทในการปกครองดูแลและอบรมขัดเกลาลูกหลาน แต่ปัจจุบันกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ประชากรวัยแรงงานละทิ้งถิ่นฐานไปทำงานตามเมืองใหญ่ ๆ เป็นจำนวนมากบางครอบครัวมีเพียงผู้สูงอายุและเด็ก

ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ

ชุมชนบ้านบัวมีความยังคงมีความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ และมีวิถีชีวิตผูกพันกับศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ได้แก่

- ตานข้าวใหม่/กินข้าวใหม่
- ตานหัวพระเจ้า
- ทำบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา
- รดน้ำดำหัวในวันสงกรานต์
- ตานกัวยสลาก/งานบุญสลากพัตร
- ประเพณีทอดผ้าป่า
- เลี้ยงผีเสื้อบ้าน/ผีเจ้าบ้าน/ผีหอหลวง/ผีชาวบ้าน
- เลี้ยงผีเจ้าที่

- เลี้ยงผีพญาแก้ว
- เลี้ยงผีเจ้านาย
- เลี้ยงผีขุนน้ำ
- เลี้ยงผีฝาย
- เลี้ยงผีปู่-ย่า/ผีตระกูล
- เลี้ยงผีสวนไร่
- พิธีสืบทอด/พิธีสะเดาะเคราะห์
- พิธีสู่ขวัญ/เรียก (ฮ้อง) ขวัญ

โดยพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนที่สืบทอดกันมายาวนานมากกว่าร้อยปี คือ การเลี้ยงผีอาฮักหลวง (อารักษ์หลวง) ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในวันแรม 14 ค่ำเดือน 6 ในอดีตนั้นมีเจ้าพ่ออยู่ด้วยกันสามตน ได้แก่ เจ้าพ่อแสงหล้า เจ้าพ่อม้าขาว และเจ้าพ่อคำแดง จึงเกิดหอผีสามหอ ที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้น แต่ปัจจุบันเหลือเจ้าพ่อตนเดียวคือ เจ้าพ่อแสงหล้า ดังนั้นหอผีจึงเหลือเพียงหอเดียว การทำพิธีกรรมดังกล่าวจะมีร่างทรงที่เป็นเสมือนผู้แทนของเจ้าพ่อที่เรียกว่า ม้าขี่ ในชุมชนเวียงบัวนี้ผู้ที่เป็นร่างทรงคนปัจจุบัน คือ แม่แฝง อุประดิษฐ์ ซึ่งเป็นร่างทรงคนที่สอง โดยคนแรกคือ แม่ฮุ่ยปู้ด เฉพาะธรรมชาติชาวบ้านจะช่วยกันจัดสำหรับข้าวปลาอาหารและจัดเตรียมสถานที่เพื่อเป็นการต้อนรับเจ้าพ่อในการมาร่วมพิธี มีการละเล่น ดนตรีพื้นเมือง ได้แก่ สะล้อ ซอ ซึ่ง ในการบรรเลงดนตรี โดยแต่เดิมพิธีกรรมเลี้ยงผีอาฮักหลวงจะมีผู้คนจากหมู่บ้านอื่นทั้งแม่กา ห้วยเคียน มาร่วมในพิธี มีการละเล่นกันอย่างสนุกสนาน เป็นการเลี้ยงขอบคุณที่เจ้าพ่อที่ปกปักรักษาหมู่บ้าน ผู้ที่มาร่วมพิธีที่หอผีก็ร่วมรับประทานอาหารกัน พร้อมกับพูดคุยกันอย่างสนุกสนาน แต่ปัจจุบันรูปแบบพิธีกรรมก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการทำพิธีเฉพาะในหมู่บ้านของตนเองเท่านั้น ทำให้การพึ่งพิงอิงกันระหว่างหมู่บ้านลดน้อยลง การเล่นดนตรีก็จะเป็นการเปิดเครื่องเล่นแผ่นเสียงแทน เนื่องจากดนตรีพื้นเมืองไม่ได้รับความนิยมและเครื่องเล่นแผ่นเสียงก็มีความสะดวกสบายมากกว่า ปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าวได้ลดความสำคัญลงเหลือเพียงทำกันเองในหมู่บ้าน เมื่อก่อนมีความเชื่อว่าถ้าออกจากหมู่บ้านวันนั้นจะไม่สบาย แต่ปัจจุบันไม่ยึดถือความเชื่อดังกล่าวโดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียน ประกอบกับมีการเดินทางที่สะดวกสบายขึ้นกว่าเดิมทำให้คนออกไปนอกชุมชนกันมากขึ้น

... แต่ก่อนคนต่างบ้านจะเข้ามาร่วมเยอะ หมู่บ้านอื่นจะเข้ามา มาขายของมา อะไรมีเจ้าพ่อ ผีอะไรลงเยอะ แต่ตอนนี้ก็แยกกันไปหมดแล้ว ทำของใครของมัน สมัยก่อนขายของเยอะ หาบมาขายกัน สนุกสนาน จะมีการทำความสะอาดสถานที่ ฟ้อนรำกันก็เลี้ยงหมู มีลาบหมู สนุก แต่ตอนนี้ก็ร่วมกันอย่างนั้นแหละ มีเฉพาะทางบ้านเรา

หลายสิบปีมาแล้ว ตอนแม่เป็นเด็กอยู่ พอมาตอนหลังก็แยกบ้านใครบ้านมัน ทำพิธีให้ท่านรักษาในหมู่บ้านนี้แหละ ก็ครีမ်ฟ้าครีမ်ฝนมา มันเป็นความเชื่อของคนบ้านเรา. . . (พิณ เฉพาะธรรม, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

ส่วนพิธีกรรมอื่น ๆ ก็ยังมีปรากฏอยู่แต่เป็นลักษณะที่ทำกันในเฉพาะครอบครัว อาทิ เช่น เลี้ยงผีปู่ย่า พิธีสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น

ประวัติเชิงตำนาน

ตามตำนานบ้านบัวเดิมชื่อเวียงกาหลงมีเจ้าเมืองชื่อนายโมเป็นผู้สร้างเวียงกาหลงและวัดขึ้น โดยวัดนั้นจะอยู่นอกเวียงเมื่อสร้างวัดเสร็จ นายโมได้ไปรบเอาพระพุทธรูปที่เมืองน้ำสะหรอยได้พระพุทธรูปมาหนึ่งองค์ เหตุที่ไปรบเอาพระพุทธรูปมาเพราะวัดยังไม่มีพระพุทธรูป โดยพระพุทธรูปที่นายโมรบเอามานั้นชื่อว่า พระเจ้าแก่นจันทร์ (เป็นพระพุทธรูปทำจากไม้จันทร์) ต่อมาเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้มารบเอาพระพุทธรูปองค์นี้ไป นายโมได้สร้างสวนไม้ชางคำ และไม้มะม่วง โดยมีการปลูกต้นมะม่วงขึ้นเจ็ดต้น เรียกว่า ดงมะม่วงเจ็ดต้น และมีต้นมะม่วงหนึ่งต้น มีชื่อว่า ต้นถั่วนเจ็ด มีอยู่สามกิ่งใหญ่ ๆ เชื่อว่าแต่ละกิ่งจะมีผลมะม่วง ซึ่งถ้ารับประทานแล้วจะเกิดสิ่งประหลาดสามอย่างคือ

กิ่งที่หนึ่ง ถ้ารับประทานแล้วจะทำให้กลับเป็นหนุ่ม

กิ่งที่สอง ถ้ารับประทานแล้วจะทำให้สติปัญญาดี

กิ่งที่สาม ถ้ารับประทานแล้วจะให้ทรัพย์สินเงินทอง

มีสามีภรรยาคนหนึ่งซึ่งชรามากแล้ว อยู่มาวันหนึ่งเกิดมีปากเสียงกัน ผู้เป็นสามีเดินหนีออกจากบ้านพอดีไปเจอต้นมะม่วง (ต้นถั่วนเจ็ด) ซึ่งมีอยู่สามกิ่งจึงได้เก็บผลมะม่วงกิ่งที่หนึ่งจึงกลายเป็นหนุ่ม เมื่อภรรยามาตามหาสามีได้พบชายหนุ่ม จึงถามถึงสามี ปรากฏว่าชายหนุ่มคนนั้นตอบว่า เขาคือสามีหญิงชรา หญิงชราไม่เชื่อสามีของหญิงชราจึงพาหญิงชราไปกินผลมะม่วงกิ่งที่หนึ่ง ทำให้หญิงชรากลับกลายเป็นสาว เรื่องนี้รั่วลือไปถึงหูของพญาเง่า พญาเง่าเกิดความอิจฉาพณพิชไสต้นมะม่วง ทำให้ต้นมะม่วงนั้นไม่ออกผลอีกเลย

ต่อมาไม่นานมีช้างป่าเข้ามาทำลายผู้คน นายโมจึงได้เกณฑ์คนจำนวนมากมาขุดคือเวียง (คูน้ำรอบเมือง) สร้างเป็นกำแพงดินรอบเวียง เพื่อป้องกันช้างเข้ามาทำร้ายคน โดยมีประตูเข้าเมือง 1 ประตู และมีห้องอยู่ 5 ห้องซึ่งเป็นห้องขนาดใหญ่ ประตู 10 ประตู ได้แก่ ประตูสักขัย ประตูต้นกำ ประตูต้นแะ ประตูประตู ประตูเกลือก ประตูต้นคำ ประตูกึ่ง ประตูต้นมื่น ประตูต้นม่วง ประตูกาหลง ซึ่งแต่ละประตูจะมีต้นไม้ตามชื่อประตูปลูกอยู่ สำหรับห้อง 5 ห้อง ได้แก่

1. ห้องกาหลง มีประตูเข้าถึง คือ ประตูกาหลงด้านหน้าของประตูเป็นลำน้ำแม่ต้า ซึ่งอยู่นอกเวียง

2. ห้องดอนม่วง มีประตูเข้าถึง คือ ประตูต้นม่วง ประตูโก้ง ประตูต้นมีน ประตูเกลือ

3. ห้องดอนแป้น มีประตูเข้าถึง คือ ประตูกาหลง และประตูสักขัย

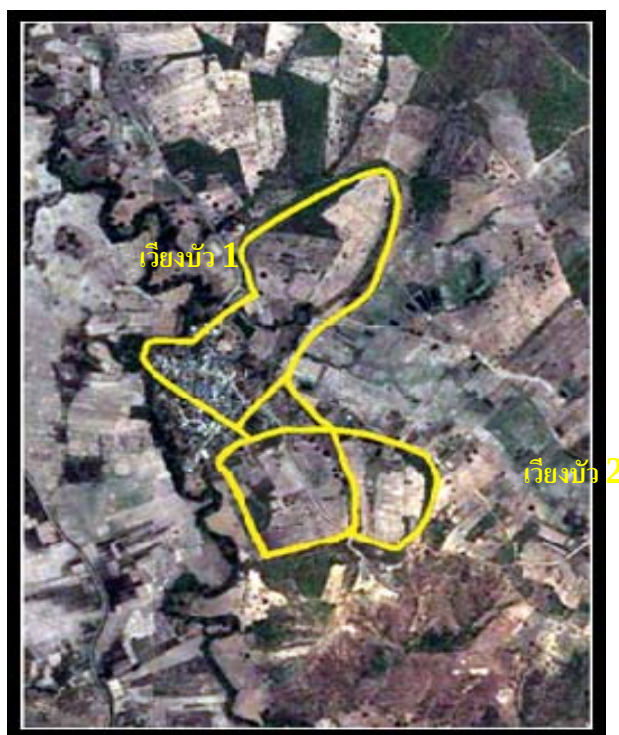
4. ห้องคอกควาย มีประตูเข้าถึง คือ ประตูต้นค่า

5. ห้องสามเส้า มีประตูเข้าถึง คือ ประตูต้นแงะ ประตูต้นกำ และประตูประตู เหตุผลที่เรียกว่าสามเส้านั้นเพราะห้องนี้มีหินอยู่สามก้อนและตรงกลางหรือช่องกลางของหินทั้งสามก้อนจะมีน้ำออกมา (เบญจวรรณ วงศ์คำ, 2550, น. 6-7)

... ช้างปู่กำงาเขียวอยู่ที่นั่นที่นี้เขาก็อ่านให้ฟัง มาทำลายอย่างนั้นอย่างนี้ นายโมได้เกณฑ์ลูกน้องไปขุดร่องรอบ ๆ กลัวช้างจะเข้ามา เขาก็บอกว่าช้างตัวนั้นมันอยู่ตรงนั้น นายโมก็เลยฆ่า ให้นายพรานไปฆ่าช้าง ช้างก็ตาย ตาลแล้วเลือดก็ไหลเป็นร่องช้าง เขา(คนเลี้ยงช้าง)ก็เล่าให้ฟัง อู๊ยก็จะได้ก็เล่าไปถึงที่ว่า เป็นร่องช้างเลือดช้างไหลไปบ้านฮ่องจัวกะไปจัวว่าตรงนั้น เขาก็เล่าถึงตรงนี้แล้วก็ไปเรื่อยไม่ต่อ. . (แต่งเครือวัลย์, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2553)

เป็นคำบอกเล่าจากนายแต่ง เครือวัลย์ ปัจจุบันอายุ 84 ปี ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้ฟังตอนเป็นเด็กจากพ่อหนานยักษ์ซึ่งเป็นคนเลี้ยงช้างอยู่ปางแม่กาและได้มารับจ้างเลี้ยงไม้ที่บ้าน และในสมัยยังเป็นเด็กพ่ออู๊ยแต่งเล่าว่าเคยสำรวจประตูเมืองและพบต้นไม้ต่าง ๆ ดังกล่าวตามตำนาน และได้เห็นสวนไม้ชางคำ (ไม้ไผ่สีทอง มีหนาม) ซึ่งคนแก่จะเรียกว่าไม้ไผ่คำ กอสุดท้ายก่อนที่จะถูกฟ้าผ่าทำลายเมื่อตอนมีอายุประมาณ 30 ปี คนในชุมชนต่างมีความเชื่อในตำนานต่าง ๆ ที่มีการบอกเล่ากันต่อ ๆ มา เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่ตนเองอาศัย และชุมชนบ้านบัวยังปรากฏร่องรอยคูเมืองเก่าทั่วบริเวณหมู่บ้าน โดยผู้สูงอายุในชุมชนต่างบอกเล่าว่าเห็นคูเมืองมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก และมีความเชื่อว่าสร้างขึ้นเพื่อป้องกันช้างปู่กำงาเขียว แต่ในสมัยก่อนคูเมืองนั้นมีความกว้างและลึกมากกว่าในปัจจุบันมาก ต่อมามีการทับถมของตะกอนดินต่าง ๆ ทำให้คูเมืองมีความตื้นเขินแต่ยังคงมีร่องรอยปรากฏให้เห็นอยู่

ภาพที่ 4.3
เมืองเวียงบัวโบราณมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ

ที่มา: สายันต์ ไพเราะญจิตร, 2552, น. 128

ภูมิปัญญาในชุมชน

ภูมิปัญญาในชุมชนบ้านบัวที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และยังคงดำรงอยู่ในชุมชนจนถึงปัจจุบันมีหลากหลาย ทั้งด้านอาชีพ ภูมิปัญญาด้านการทำเกษตร การดำนนา หวาน การปลูกพืชผลต่าง ๆ ภูมิปัญญาด้านอาหาร การถนอมอาหาร ภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ การสร้างบ้านเรือน รวมทั้งภูมิปัญญาด้านเครื่องนุ่งห่ม รวมทั้งการรักษาโรคด้วยสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่ทำให้คนเวียงบัวสามารถดำรงอยู่ได้ โดยมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ บางอย่างก็สูญหายไป แต่บางอย่างก็ยังคงเป็นความรู้ที่มีอยู่ในผู้สูงอายุ เช่น อ้ายปิ่น เฉพาะธรรม เป็นผู้อนุรักษ์สมุนไพรพื้นบ้านเอาไว้ ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่มียู่ในชุมชน เช่น จิง ข่า กระเทียม ขี้เหล็ก บัวบก กะเพรา ขมิ้น เกือบทุกบ้านจะมีสมุนไพรเหล่านี้แต่ก็มีน้อยคนที่จะนำมาเป็นสมุนไพรรักษาโรค เพราะหากไม่สบายก็มักจะไปหาหมอที่สถานีนามัยตำบลแม่กา หรือโรงพยาบาลประจำจังหวัด แต่ในอดีตไม่มีหมอ ไม่มีอนามัย ไม่มียาแผนปัจจุบัน คนเรียนรู้กับ

ธรรมชาติโดยผ่านการสังเกต ผ่านประสบการณ์ชีวิต หรือผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ว่าพืชชนิดไหนกินได้กินแล้วเป็นอาหารหรือเป็นยารักษาโรคสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ได้ ถือเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญที่จะช่วยให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องสุขภาพ นอกจากนี้ภูมิปัญญาที่พบเห็นได้ในชุมชน คือ ในเรื่องของการจักสาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชนและการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยได้นำมาทำของใช้ในครัว อาทิ หวดข้าว กระด้ง กลองข้าว จักสานเป็นเครื่องมือจับสัตว์ เช่น แซะ ช้อน ไช แม้ในปัจจุบันจะพบเครื่องมือจักสานจากไม้ไผ่อยู่ แต่ผู้ที่สามารถนำไม้ไผ่มาจักสานได้จะพบเฉพาะในผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้ภายในครอบครัว เพราะปัจจุบันส่วนใหญ่หันมาใช้ของสมัยใหม่แทน อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าคนสมัยก่อนเรียนรู้จากอดีต มีการส่งสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาและสร้างให้เกิดประโยชน์กับชุมชน

กลุ่มองค์กรในชุมชน

ภายในชุมชนบ้านบัว มีการรวมตัวของชาวบ้านจัดตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ มากมาย ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นโดยการสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ สามารถแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

กลุ่มเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มปุ๋ย กลุ่มเลี้ยงปลา เป็นต้น

กลุ่มทางสังคม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน เป็นต้น

การรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ ไม่มีโครงสร้างที่ชัดเจน เป็นการรวมตัวกันแบบหลวม ๆ ยังไม่มีความเข้มแข็งจึงทำให้บางกลุ่มได้ล้มเลิกไป คือ กลุ่มยังไม่สามารถดำเนินการให้เกิดผลต่อสมาชิก ประกอบกับสมาชิกหนึ่งคนก็มีรายชื่ออยู่ในหลายกลุ่ม ทำให้ไม่ค่อยให้ความสนใจในการรวมกลุ่มมากนัก ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มที่ไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งกลุ่มคุ้มบ้าน แต่ละคุ้มจะมีบ้านประมาณ 15 หลังคาเรือนที่อยู่ละแวกใกล้เคียงกัน เพื่อช่วยต่อการดูแล มีจำนวน 9 คุ้ม เป็นระบบการจัดการแรงงานของหมู่บ้านในงานพัฒนา

สถาบันทางศาสนา

มีสถานที่สำคัญทางศาสนา คือ วัดบ้านบัวและโบสถ์คริสต์ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่อดีตและมีบทบาทในบ้านบัวมากกว่าศาสนาคริสต์ซึ่งเข้ามาในภายหลังโดยมีมิชชันนารีมาเผยแพร่ศาสนาทำให้คนในชุมชนเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ แต่ภายหลังคนนับถือ

ศาสนาคริสต์น้อยลงเนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมบางอย่างของชุมชนไม่สามารถทำได้ คนจึงหันกลับไปนับถือศาสนาพุทธเช่นเดิมเหลือเพียงคนที่นับถือศาสนาคริสต์เพียงไม่กี่ครัวเรือน แต่ปัจจุบันศาสนาพุทธในชุมชนบ้านบัวลดบทบาทลงอย่างมากเนื่องจากไม่มีพระประจำอยู่ที่วัด ทำให้ไม่สามารถประกอบพิธีทำบุญต่าง ๆ ได้ คนจึงไปวัดน้อยลง

สถาบันการศึกษา

เดิมบ้านบัวไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้านต้องไปเรียนที่โรงเรียนบ้านห้วยเคียน ซึ่งห่างจากชุมชนประมาณ 5 กิโลเมตร ต่อมาได้มีโรงเรียนบ้านบัวเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้านเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2520 โดยเปิดสอนระดับอนุบาลจนถึงประถมศึกษาปีที่ 6 แต่ต่อมาได้ปิดตัวลงในปี พ.ศ. 2549 ปัจจุบันชุมชนบ้านบัวจึงไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ส่วนใหญ่นิยมส่งลูกศึกษาในระดับประถมที่โรงเรียนบ้านห้วยเคียน และโรงเรียนอนุบาลบ้านโกลกวาก ในระดับมัธยมส่วนใหญ่ศึกษาที่วิทยาลัยเกษตรพะเยา วิทยาลัยเทคนิคพะเยา โรงเรียนพินิตประสาธน์ โรงเรียนพะเยาพิทยาคม ปัจจุบันเยาวชนบ้านบัวได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพิ่มมากขึ้นโดยส่วนใหญ่ศึกษาที่มหาวิทยาลัยนเรศวร (วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา)

ลักษณะทางการเมืองการปกครอง

ชุมชนบ้านบัวมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการปกครองชุมชน โดยได้มาจากการเลือกตั้งของคนในชุมชน อยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี ปัจจุบันมีนายมานพ เฉพาะธรรม พ.ศ. 2548-2552 เป็นประธานชุมชน

องค์กรท้องถิ่นองค์กรหลักที่ดูแลชุมชนบ้านบัว คือ เทศบาลตำบลแม่กา (ยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กา เป็นเทศบาลเมื่อปี พ.ศ. 2551) โดยมีชุมชนอยู่ในเขตการปกครองทั้งหมดจำนวน 18 หมู่บ้าน ได้แก่ 1. บ้านหม้อแกทอง 2. บ้านห้วยเคียน 3. บ้านแม่กาหลวง 4. บ้านโกลกวาก 5. บ้านแม่ต๋านบุญโยง 6. บ้านแม่กาไร่ 7. บ้านเวียงบัว 8. บ้านแม่ต๋านบุญโยง 9. บ้านแม่ต๋า 10. บ้านแม่กาท่าข้าม 11. บ้านแม่ต๋านบุญโยง 12. บ้านแม่กาหัวทุ่ง 13. หนองแก้ว 14. บ้านนาไร่เดียว 15. บ้านเกษตรสุข 16. บ้านแม่กาห้วยเคียน 17. บ้านแม่กาโกลกวาก 18. บ้านแม่ต๋าน้อย

สาธารณูปโภค

น้ำประปา มีน้ำประปาใช้ทุกหลังคาเรือน และบางครั้งเรือนมีการขุดบ่อน้ำบาดาลไว้ใช้อุปโภคบริโภคในครัวเรือน

ไฟฟ้า ชุมชนเริ่มมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2528 ปัจจุบันมีไฟฟ้าใช้ในทุกครัวเรือนและแต่ละครัวเรือนต่างมีอุปกรณ์ไฟฟ้าเพื่อใช้อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น อาทิเช่น โทรทัศน์ เครื่องซักผ้า ตู้เย็น หม้อหุงข้าว เป็นต้น

การคมนาคม มีถนนลาดยางเข้าถึงหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ในชุมชนเดินทางโดยใช้รถจักรยานยนต์เป็นส่วนมาก และรถยนต์รองลงมา

การศึกษาบริบทของชุมชนทั้งด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสภาพแวดล้อม จะเห็นได้ว่าในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา อันเป็นผลกระทบจากการพัฒนาประเทศและเกิดจากในชุมชน ทำให้ชุมชนมีทั้งการขัดแย้ง แข่งขัน การปรับตัว การทำความเข้าใจต่อชุมชนว่ามีความเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง จึงมีความสำคัญและจำเป็นในการทำงานพัฒนา

ส่วนที่ 2 พัฒนาการการจัดการพิพิธภัณฑ

เตาโบราณบ้านบัว

การศึกษาพัฒนาการการจัดการพิพิธภัณฑเตาเผาโบราณบ้านบัว (พ.ศ. 2548-2553) เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการการจัดการพิพิธภัณฑ สภาพปัญหาที่ชุมชนต้องเผชิญปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมถึงการเผชิญปัญหาของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑเตาเผาโบราณ การคลี่คลายปัญหาหรือการปรับตัวของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผู้ศึกษาแบ่งช่วงของการศึกษาออกเป็น 4 ช่วง โดยใช้เกณฑ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่

ช่วงที่ 1 ช่วงเริ่มคิดพัฒนาพิพิธภัณฑ: โบราณคดีชุมชน พ.ศ. 2547-2548

ช่วงที่ 2 ช่วงการพัฒนาพิพิธภัณฑเตาโบราณบ้านบัว พ.ศ. 2549-2550

ช่วงที่ 3 ช่วงการเผชิญวิกฤติการจัดการพิพิธภัณฑ: พิพิธภัณฑตาย พ.ศ. 2551-2552

ช่วงที่ 4 ช่วงฟื้นฟูชีวิตพิพิธภัณฑ: กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ ตุลาคม พ.ศ. 2552-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553

ช่วงที่ 1 ช่วงเริ่มคิดพัฒนาพิพิธภัณฑ์: โบราณคดีชุมชน พ.ศ. 2547-2548

การพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านเวียงบัวเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาโดยมหาวิทยาลัยนเรศวร มีอาจารย์ ปัทมา สมิตะสิริ เป็นหัวหน้าโครงการ ดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานราชการ นักวิชาการ ผู้แทนชุมชน เอกชน มีการดำเนินงานเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2545-2546) ดำเนินโครงการ “ศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” ระยะที่ 2 พ.ศ. 2547-2549 ดำเนินโครงการ “การศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” ระยะที่ 3 พ.ศ. 2549-2551 ดำเนินโครงการ “พัฒนาแหล่งโบราณคดีและชุมชนท้องถิ่นเวียงบัว”

ปี พ.ศ. 2547 ช่วงการวิจัยระยะที่ 2 โครงการศึกษาวิจัยเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ได้ทำการสำรวจทรัพยากรในตำบลแม่กา พบว่าชุมชนบ้านบัวหมู่ที่ 7 มีแหล่งเตาเผาโบราณและเครื่องถ้วยชามจำนวนมากและสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ จึงได้ประสานงานมายังโครงการโบราณคดีชุมชน โดยรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีและพัฒนาชุมชน มาช่วยอำนวยความสะดวกในการขุดค้นแหล่งเตาเผาโบราณบ้านบัว

ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 คณะกรรมการบ้านบัว ชาวบ้าน คณะทำงานโครงการโบราณคดีชุมชน และดาบตำรวจมนัส ตีคำ ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์เฮือนบ้านสวกแสนชื่น ร่วมกันสำรวจแหล่งที่ตั้งเตาเผา โดยต่อมาประชาคมหมู่บ้านบัวได้ทำหนังสือขออนุญาตขุดค้นไปยังกรมศิลปากร มอบหมายให้สำนักงานศิลปากรที่ 7 น่านซึ่งเป็นหน่วยงานในพื้นที่สนับสนุนการดำเนินงานโบราณคดีชุมชนของชาวบ้านบัว ต่อมารองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร ได้นำนักศึกษาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาฝึกภาคปฏิบัติด้านสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาชุมชนที่บ้านบัวในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2548 โดยทำการขุดค้นในพื้นที่ 2 แห่ง ได้แก่ 1. บริเวณที่ดินกลางทุ่งนาของพ่ออู้อย่าง แคร้ววัลย์ (เตา 1) 2. บริเวณที่ดินของบ้านพ่อจัน เฉพาะธรรม (เตา 2 หรือกลุ่มเตาเก่ามะเฟือง) ซึ่งได้เสียสละพื้นที่ให้ใช้ในการขุดค้นเตาโบราณเพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยในชุมชนบ้านบัวชาวบ้านพบเศษเครื่องถ้วยชามอยู่ตามพื้นที่เมืองโบราณเวียงบัว ตามหมู่บ้าน และตามเรือทอเรือไถนา ทั่วบริเวณ

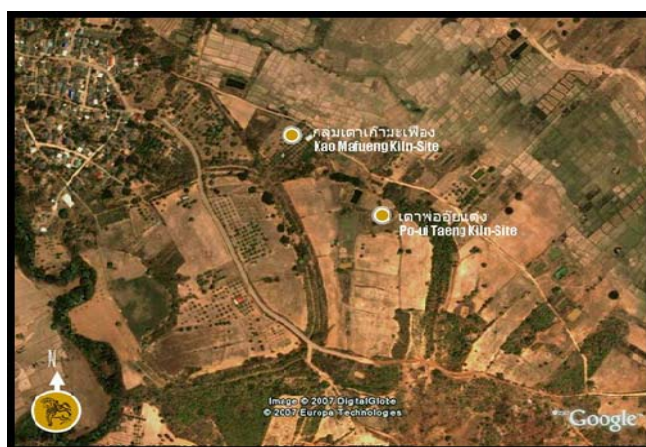
การขุดค้นเตาเผาโบราณบ้านบัวเริ่มขึ้นในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2548 โดยก่อนเริ่มการขุดค้นเตาโบราณทั้งสองเตาได้มีการประกอบพิธีบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าที่เจ้าทาง และบรรพบุรุษข้างบ้านหม้อเจ้าของเตาโบราณบ้านบัวเพื่อขออนุญาตในการขุดค้นแล้วจึงดำเนินการขุด

ค้นโดยใช้วิธีการทางโบราณคดีชุมชน โดยมีรองศาสตราจารย์สายนต์ ไพรชาญจิตร ทำหน้าที่เป็นนักโบราณคดีที่คอยอำนวยความสะดวก ในการขุดค้นศึกษาและพัฒนาพิพิธภัณฑ์เตาเผาเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณในกลุ่มน้ำห้วยแม่คำนี้

ชาวบ้านในชุมชนได้ให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก มีชาวบ้านในชุมชนทุกเพศทุกวัยตั้งแต่เด็กเล็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ไปจนถึงผู้สูงอายุ ร่วมขุดค้น ผู้สูงอายุบางคนบอกว่ายังไม่เคยเห็นเตาเผาโบราณเลยตลอดชีวิตของตนจึงอยากเห็นด้วยตาตนเองสักครั้งหนึ่ง การขุดค้นดำเนินไปโดยใช้วิธีการที่ง่าย ไม่ซับซ้อน ชาวบ้านลงมือใช้จอบเสียมในการเปิดหน้าดินและค่อย ๆ เรียนรู้วิธีการขุดค้นที่ไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรเตาเผาโบราณและเศษเครื่องถ้วย ส่วนหนึ่งช่วยกันลำเลียงเศษดินจากการขุดค้นไปทิ้ง เด็กเล็กพากันเก็บเศษเครื่องถ้วยรอบบริเวณอย่างสนุกสนาน ในการทำงานชาวบ้านได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาทำงานผ่านระบบการจัดการแรงงานของชุมชน รวมกว่า 400 คน แม้ในครั้งแรกบางคนอาจไม่ได้เต็มใจมาเท่าใดนัก เนื่องจากไม่ได้มีค่าจ้างหรืออาหารกลางวันให้ แต่เมื่อได้ร่วมเรียนรู้ในการขุดค้นบรรยากาศเป็นไปอย่างสนุกสนานเนื่องจากการค้นพบเศษเครื่องถ้วยชามลักษณะต่าง ๆ มากมาย ชาวบ้านต่างเต็มใจมาร่วมขุดค้นอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาประมาณ 10 วันในที่ดินทั้งสองแห่ง โดยในช่วงแรกได้มีการจัดเวรยามกันให้คนในหมู่บ้านไปนอนเฝ้าเตาเผาที่ 1 เนื่องจากอยู่นอกพื้นที่ชุมชน

ภาพที่ 4.4

บริเวณที่ทำการขุดค้นเตาเวียงบัว

ที่มา: สายนต์ ไพรชาญจิตร, 2552, น. 128

ภาพที่ 4.5

การขุดค้นเตาเผาโบราณ บริเวณที่ดินพ่อฮุยแต่ง เครือวัลย์ (เตา 1)

เมื่อปี พ.ศ. 2548

ภาพที่ 4.6

การขุดค้นบริเวณกลุ่มเตาเก่ามะเฟือง (เตา 2) บริเวณที่ดินพ่อจัน เฉพาะธรรม

เมื่อปี พ.ศ. 2548

ภาพที่ 4.7

เด็กเล็กในชุมชนมาร่วมขุดค้นแหล่งเตาโบราณบ้านบัว

ภาพที่ 4.8

การขุดค้นหลุมเศษเครื่องถ้วยกลุ่มเตาเก่ามะเฟือง ปี พ.ศ. 2548 โดย
การมีส่วนร่วมจากคนทุกเพศ ทุกวัยในชุมชน

ระหว่างดำเนินการขุดค้น บั้งที่ที่ใช้เป็นอุปกรณ์ในการขนดินจากการขุดค้นไปทิ้งนั้นมี
จำนวนน้อยและแตกหักเสียหาย คนในชุมชนได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการไปตัดไม้ไผ่ที่มีในบริเวณนั้น
นำมาสานเป็นตะป้อ (ตะกร้า) เพื่อนำมาใช้ขนดินแทนบั้งที่ตั้งแต่วันแรกของการขุดค้นเตา 1 จน
เสร็จสิ้นการขุดค้นเตา 2 กลุ่มเตาเก่ามะเฟือง ทำให้เห็นความสามารถในการแก้ไขปัญหาโดยใช้ภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน โดยในระหว่างการจักสานนั้นมีทั้งกลุ่มผู้ใหญ่ และเด็กที่สนใจวิธีการสานตะเปาะ และได้ทดลองทำ ผู้สูงอายุได้สอนโดยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ทำตาม รวมทั้งสร้างสรรค์ผลงานอื่น ๆ อาทิ ควายธนู ตะแหลั่ว นก ปลา เป็นต้น

ภาพที่ 4.9

ผู้สูงอายุในชุมชนจับกลุ่มกันสานตะเปาะเพื่อใช้ในการขนดินจากการขุดคันเตาเผาไปทิ้งแก้ปัญหาอุปกรณไม่เพียงพอ

ภาพที่ 4.10

เยาวชนใช้ตะเปาะเป็นอุปกรณ์ช่วยกันขนดินจากการขุดคันไปทิ้ง

นอกจากคนในชุมชนแล้วจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ในวันแรกของการขุดค้นมีหน่วยงาน จังหวัด หน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานวิชาการ และบุคคลต่าง ๆ ให้ความสนใจเข้าไปเยี่ยมชมการ ขุดค้นรวมทั้งพูดถึงแนวทางการพัฒนาตามที่อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานตามสังกัดของตนเองพึง จัดการได้ต่อมารองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาที่ดูแลด้านศิลปวัฒนธรรม ได้เข้ามาในชุมชนเพื่อหา แนวทางการพัฒนาเตาเผาโบราณที่ขุดค้นให้เป็นพิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดี การสนับสนุนที่เป็น รูปธรรมและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนก็คือการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณใน การสร้างถนนเข้าสู่หลุมขุดค้น นอกจากนี้สื่อต่าง ๆ ได้เผยแพร่ข้อมูลของแหล่งเตาเวียงบัวทำให้ เป็นที่รับรู้ของคนภายนอกมากยิ่งขึ้น ทำให้คนในชุมชนต่างรู้สึกภูมิใจ

ภาพที่ 4.11

เตา 1 บริเวณที่ดินพ่อฮุยแต่งที่ขุดค้นแล้วเสร็จ

ภาพที่ 4.12

เตา 2 (เตาแฝด กลุ่มเตาเก่ามะเฟือง) ที่ขุดค้นแล้วเสร็จ

ภาพที่ 4.13

หลักฐานเครื่องถ้วยชามที่ชำรุดเสียหาย บิดเบี้ยว แตกหัก ถูกคัดทิ้ง
เป็นขยะเตาเผา (กลุ่มเตาเก่ามะเฟือง)

จากกระบวนการชุดคั่นที่ชาวบ้านในชุมชนทุกเพศ ทุกวัยได้มีส่วนร่วมในการลงมือทำ ด้วยตนเองนั้นเป็นการเสริมสร้างความรู้ ความสามารถทางโบราณคดีให้กับคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความสามารถทำงานโบราณคดีได้ และจากการที่คนภายนอกให้ความสนใจ มีส่วนช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญ งานโบราณคดีชุมชนจึงเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนที่เปิดโอกาสให้กับกลุ่มคนทุกเพศ ทุกวัย ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ทั้งที่เป็นผู้ที่มีความรู้ และไม่มีความรู้จากระบบการศึกษา รวมถึงผู้ที่เคยมีบทบาทและไม่มีบทบาทในงานพัฒนาชุมชน ได้ร่วมกันสร้างความรู้โบราณคดีของชุมชนบ้านบัวผ่านการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงจากความรู้ที่ผ่านมาชุมชนไม่เห็นความสำคัญ กลายเป็นการรับรู้ถึงการมีอยู่ของทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน การได้สำรวจชุดคั่นในพื้นที่ของชุมชนตนเอง ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจ ทักษะที่ดีต่อทรัพยากรทางโบราณคดี ความตระหนักถึงสิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่น ทั้งยังเกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน มุ่งดีต่อกันในการทำงาน ผลจากการทำงานร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตน และคนภายนอกได้เห็นความสามารถ ศักยภาพของชุมชน เกิดการยอมรับระหว่างกันมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านรู้สึกภาคภูมิใจ มีตัวตน มีศักดิ์ศรี ซึ่งสร้างให้เกิดจิตสำนึกและห่วงแหนต่อทรัพยากรที่มีในชุมชนของตน รวมถึงความเข้าใจถึงความเป็นมาและสามารถจัดการแหล่งโบราณคดีให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันได้เกิดกิจกรรม ยุวโบราณคดีชุมชน ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยการนำเยาวชนที่สนใจเรียนรู้ทางด้านโบราณคดีมาร่วมเรียนรู้เพิ่มเติมในการชุดคั่นตามหลักวิชาการทางโบราณคดี ทำให้เยาวชนจากเดิมที่ยังไม่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน และถูกมองว่าเอาแต่เที่ยวเตร่ สร้างปัญหา ได้รับการยอมรับจากผู้ใหญ่ในชุมชน ทำให้กลุ่มเยาวชนรู้สึกตระหนักในความสามารถเห็นคุณค่าของตนเอง และเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนของตนได้ ต่อมาได้เกิดการรวมตัวของกลุ่มเยาวชนบ้านบัวเพื่อทำงานด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ดนตรี และการแสดงขึ้น

ภาพที่ 4.14

เยาวชนในชุมชนบ้านบัวร่วมกิจกรรมขุดโบราณคดีชุมชน

ภาพที่ 4.15

เยาวชนบ้านบัวช่วยกันทำแผนผังบันทึกสภาพหลักฐานทางโบราณคดี

ผลจากการที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการโบราณคดีชุมชนนั้นได้ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวบ้านที่เห็นได้ชัด คือ จากเดิมที่ชาวบ้านพบเศษถ้วยชามตามพื้นที่เกษตรมานาน แต่ก็ได้สนใจ และบางครั้งก็

มีการทำลาย ขาย หรือมอบให้กับคนภายนอก ภายหลังจากที่ได้ขุดค้นเตาเผาโบราณก็ไม่ปรากฏ เหตุการณ์ดังกล่าวแม้จะพบว่ามีคนภายนอกเข้ามาขอซื้อ หรือเสนอเงินให้เป็นการตอบแทนการขุดค้นเพื่อเอาเศษถ้วย สมบัติ เฉพาะธรรม เล่าว่า

... เศษเจอตอนประมาณตอนอายุ 20 กว่า เห็นเศษที่ม่อนอ่อม มีเยอะ แต่ไม่ได้สนใจ ถามคนแก่ก็บอกว่าคงมีคนเอาไปทิ้ง จะเอาไปทิ้งอะไรมากมายนะ ใครจะเอาไปทิ้งไปปานนั้น ได้เป็นขึ้นเป็นใบก็มี เอามาย่านมีคนมาขอก็ให้เขาไป คนเฒ่าคนแก่บอกว่าเอาไว้บ้านไม่ดี ช่วงหลัง ๆ ก็ขายได้ประมาณ 3-4 ชิ้น คนฝรั่งกับญี่ปุ่นมีไกดี้เข้ามา ส่วนมากเขาจะมาถามม่อนอ่อมนะ ไปหาตามม่อนอ่อมไม่มี ก็ไปหาตามไร่สวนก็เอามาไว้บ้าน เขาก็มาถามซื้อ ไปไร่หาหาหนูไปเจอก็เอามาไว้ แต่ตั้งแต่มีขุดเตา ชาวบ้านก็ดีใจ เจอก็อนุรักษ์เก็บกันไว้นะเดี๋ยวนี้ตั้งแต่เริ่มขุดเตา ก็เก็บเข้าพิพิธภัณฑ์. . . (สมศักดิ์ เฉพาะธรรม, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

จะเห็นได้ว่าชาวบ้านได้มีส่วนร่วมสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนทำให้ทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องและนำมาใช้พัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน “ชาวบ้านเวลาเจอเศษก็มาบอกว่าอยู่ตรงนั้นตรงนี้ เเท่าที่สำรวจมีประมาณ 26-27 เตา กระจ่ายไปตามห้วยล่องและห้วยแม่ตำจนถึงหมู่บ้านชาวเขาหมู่ที่ 18 (ศักดิ์ เฉพาะธรรม, สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2552)

การพัฒนาแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์เตาโบราณในช่วงแรกนี้ เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานโบราณคดีของหมู่บ้าน ได้เรียนรู้ โดยการปฏิบัติจริง ทำให้คนในชุมชนรับรู้การมีอยู่ของทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชน มีความรู้ความสามารถ และทักษะในทางโบราณคดี ทำให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่เป็นมรดกจากอดีตซึ่งเป็นสมบัติร่วมกันของชุมชน เกิดการยอมรับระหว่างกัน เป็นการทำงานที่สร้างความสุขและความประทับใจร่วมกันในการทำงาน เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนและคนภายนอก

ช่วงที่ 2 ช่วงการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบัว พ.ศ. 2549-2550

จากกระบวนการโบราณคดีชุมชนที่เกิดขึ้นทำให้ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 การพัฒนาพิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบัวได้รับทุนสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาจากภาคเอกชน คือ บริษัทกรุงเทพประกันภัย จำกัด (มหาชน) ที่เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาเป็นจำนวนเงิน 4 ล้านบาทเพื่อก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ อนุรักษ์และจัดแสดงหลักฐานทางโบราณคดี การพัฒนาอาชีพเครื่องปั้นดินเผา และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีเงื่อนไขคือให้

ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นผู้ดำเนินการในการจัดการพิพิธภัณฑ์ โดยหัวหน้าโครงการวิจัยพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลแม่กา จังหวัดพะเยา เป็นผู้ดำเนินการจัดทำโครงการขอรับเงินสนับสนุนดังกล่าว ในการพัฒนาหลุมขุดค้นทางโบราณคดีในรูปแบบพิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดี (site-museum) บริเวณกลุ่มเตาเก่ามะเฟือง ประกอบด้วย เตาเผาโบราณสองเตาคู่ (เตาแฝด) และหลุมขุดค้นเศษเครื่องถ้วยซึ่งอยู่บนที่ดินของนายจัน เฉพาะธรรม ซึ่งได้เล่าความเป็นมาถึงพื้นที่บริเวณดังกล่าวว่า

... พ่อมาทำสวนที่นี่ ปีไหนพ่อก็จำไม่ได้ 30 ปีแล้วมั้งมาอยู่ในสวนนี่นะ เมื่อก่อนก็อยู่ในหมู่บ้านนุ่นแหละที่ฟี่ลี (ลูกสาว) อยู่นั่นให้ลูกฟี่ลีอยู่นั่นก่อนก็เจอเป็นเศษถ้วยนี้แหละ ดินที่มันเหมือนกับเขาเผาถ้วยนะ พ่อก็เลยเอาเรียงไว้ตรงต้นมะเฟืองนั่นแหละ กับบอกแม่แพร (ภรรยา) ดินนี้มันสังเกตดูอย่างดินเผานะ มันใสดี เขาคงจะมีเตาถ้วยตามแถวนี้มั้ง พ่อก็พูดอย่างนี้ ก็คิดว่าเขาคงจะเผาถ้วยเผาชามแถวนี้ มันจะมีเศษแถวนี้ ขึ้นไปตรงคอกวัวก็มีอยู่ทางนั่นนะ ขุดดูฝังวัวฝังนั่นก็เจออยู่ เวลาเจอก็เอามากองไว้เนี่ย พ่อขุดเห็นเป็นเตาเป็นอะไรแล้วนี่ก็ภูมิใจ เพราะว่ามันมีจริง ๆ ตามที่พ่อคิดขนาดเขาถามเอารถแบ็คโฮมาขุดให้ฟรี ๆ พ่อยังไม่ให้ทำเลย เพราะว่ามันมีของผิดสังเกตอยู่. . . (จัน เฉพาะธรรม, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2553)

จะเห็นได้ว่านายจัน เฉพาะธรรม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่สำคัญไว้ทำให้เมื่อมีการสำรวจขุดค้นเตาเผาโบราณจึงพบว่าพื้นที่บริเวณเนินดินจอมปลวกนี้มีเตาเผาโบราณที่มีสภาพสมบูรณ์อยู่ โดยเรียกหลุมเตาเผาโบราณที่ขุดค้นและหลุมเศษเครื่องถ้วยที่พบบริเวณนี้ว่า กลุ่มเตาเก่ามะเฟือง เนื่องจากบริเวณด้านหน้าหลุมเตาเผาที่ขุดค้นมีต้นมะเฟืองอยู่

ภาพที่ 4.16

เตาโบราณกลุ่มเตาแก๊มะเฟือง (เตา 2) ที่ชุดค้นเสร็จและชาวบ้านร่วมกัน
ทำหลังคาคลุมเตาชั่วคราว

ภาพที่ 4.17

บริเวณด้านหน้าหลุมชุดค้นเศษเครื่องถ้วยกลุ่มเตาแก๊มะเฟือง
ก่อนการสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์

จากความร่วมมือระหว่างโครงการวิจัย โครงการโบราณคดีชุมชน และชาวบ้านบัว เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแหล่งเรียนรู้ ทำให้เกิดแนวทางการพัฒนาหลุมขุดค้น เตาเผาให้เป็นพิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดี (Archaeological site-museum) สำหรับเป็นสถานที่ รวบรวมและจัดแสดงหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ เตาเผาโบราณและโบราณวัตถุที่มีในท้องถิ่น เพื่อเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวของทรัพยากรวัฒนธรรมที่หลงเหลือจากอดีต และเกิดการดำเนินการ อนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

นายจัน เฉพาะธรรม เจ้าของที่ดินที่ตั้งเตาเผาอนุญาตให้ใช้ที่ดินบริเวณดังกล่าว สำหรับพัฒนาพิพิธภัณฑ์ โดยก่อนหน้านี้มีหน่วยงานราชการเข้ามาโดยกล่าวอ้างว่าจะให้ บประมาณสำหรับพัฒนาพิพิธภัณฑ์แต่ขอให้ที่ดินให้กับทางราชการเพราะหากเป็นที่ดินเอกชน ไม่สามารถให้งบประมาณได้ แต่เจ้าของที่ดินและกรรมการชุมชนยืนยันถึงสิทธิในที่ดินและความเป็นเจ้าของร่วมในแหล่งโบราณคดี ซึ่งพวกเขาสามารถดูแลจัดการเองได้ โดยที่ให้ชาวบ้านได้เข้า มามีส่วนร่วมและเป็นผู้ดำเนินการในการจัดการพิพิธภัณฑ์ จึงอนุญาตให้ใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ของ ชุมชน

... มาพูดขอสร้างพิพิธภัณฑ์ ก็เลยว่า ถ้าสร้างไม่ได้เป็นของใครนั้นจะให้สร้าง แต่ถ้า สร้างให้เป็นของคนอื่นแล้วให้พ่อมาเซ็นต์เป็นชื่อของคนอื่น พ่อไม่ให้สร้าง ถ้าให้เซ็นต์ เป็นของชุมชนของละอ่อน (เด็ก) แหล่งเรียนรู้ของละอ่อนนี่ไม่เป็นไร พูดไว้แต่แรกว่า ถ้าแบบนั้นก็จะให้สร้าง แต่ถ้าจะให้เป็นส่วนตัว จะให้รับเซ็นต์รับมอบไปเป็นของ ส่วนตัวนี้ไม่ทำ... (จัน เฉพาะธรรม, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2553)

บทบาทการทำงานในพื้นที่ก็ยังเป็นผู้ทรงอำนาจทางวิชาการ ซึ่งมีวิธีการพัฒนาใน การคิดแทน ทำแทนชาวบ้าน นอกเหนือไปจากการออกแบบแล้ว การก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ การออกแบบจัดแสดงล้วนเป็นคนจากภายนอกชุมชนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านผ่าน ระบบการศึกษาสมัยใหม่ ชาวบ้านในชุมชนที่มีความสามารถทางช่างและมุ่งหวังจะได้มีส่วนร่วม ในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์กลับไม่ได้มีบทบาทในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ได้เป็นเพียงแรงงานในการทำ หลังคาและทาสีอาคารเท่านั้น ทุกอย่างถูกกำหนดผูกขาดไว้กับผู้รับผิดชอบโครงการที่เป็น ผู้บริหารเงิน ความหวังของชาวบ้านที่จะได้นำความรู้ ความสามารถของตนช่วยตอบสนองความ ต้องการของชุมชนในการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ จึงค่อย ๆ หด ไปพร้อม ๆ กับอาคารพิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้น ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจใน กิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ ทั้งการออกแบบ ก่อสร้างและการจัดแสดงได้มีบทบาทเป็นเพียงลูกมือที่ คอยช่วยเหลือในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์เท่านั้น

การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานชุมชนนำเข้าสู่ซึ่งความรู้และจัดการจากคนภายนอกที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะ เป็นวิธีการที่ไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วม การพัฒนาจึงถูกทำให้เป็นเรื่องยาก เมื่อไม่ได้คิด ไม่ได้ตัดสินใจ ไม่ได้ลงมือทำด้วยตนเอง จึงทำให้ชาวบ้านก็ไม่ว่า จะต้องทำอะไร อย่างไร กับพิพิธภัณฑสถาน ทำให้ชุมชนขาดความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการจัดการที่เกิดขึ้น

แนวคิดการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานเตาโบราณบ้านบัวในช่วงนี้ จึงมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจแบบรัฐ (states-base management) โดยใช้อำนาจวิชาการเข้าไปบริหารจัดการแบบเบ็ดเสร็จ การดำเนินงานจะเห็นได้ว่าเป็นการทำงานโดยนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะที่เป็นคนภายนอกชุมชนทั้งสิ้น แม้บางครั้งดูเหมือนจะมีความพยายามในการดึงชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนให้เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาพิพิธภัณฑสถาน แต่ในความเป็นจริงแล้วอาจเห็นผลในระยะสั้นของการก่อสร้างและจัดแสดงเท่านั้น ได้มีการสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานขึ้นมาใหม่ที่ปรากฏ คือ อาคารพิพิธภัณฑสถานใหญ่โตสวยงาม ทำให้เกิดการรวบรวมสิ่งของและจัดแสดงความรู้ไว้ในนั้น แต่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นนั้นมีส่วนร่วมแบบเบาบางและรู้สึกขาดความมั่นใจ เนื่องจากไม่เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑสถาน ต้องพึ่งพาความรู้และการจัดการจากคนภายนอกทั้งสิ้น การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานที่เกิดขึ้นไม่ได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เป็นเจ้าของทรัพยากรวัฒนธรรมทำให้ชุมชน ขาดความสามารถในการตัดสินใจ และไม่สามารถดูแลจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมได้ด้วยตนเอง ทั้งยังเป็นกลไกที่ลดทอดสิทธิของชุมชนในการดูแลจัดการทรัพยากรของตน โดยจะส่งผลกระทบยาวในการดูแล เนื่องจากเมื่อหมดงบประมาณโครงการก็เป็นอันจบหน้าที่ของผู้ดูแลจัดการซึ่งเป็นคนภายนอกชุมชน แต่ชาวบ้านในชุมชนยังต้องอยู่กับพิพิธภัณฑสถานที่คนในท้องถิ่นส่วนมากยังเข้าไม่ถึงทรัพยากรและโอกาสในการเข้าร่วม

ปัญหาจากการบริหารแบบเบ็ดเสร็จในตัวเอง สร้างความไม่เข้าใจให้กับชาวบ้านที่รู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรแต่กลับไม่รู้ว่าคนอื่นมาทำอะไรกับทรัพยากรของตนเอง ไม่รู้ถึงวัตถุประสงค์และแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑสถานที่เกิดขึ้น ให้ชาวบ้านรับทราบแต่เพียงมีงบประมาณลงมาและนำคนจากภายนอกชุมชนเข้ามาจัดการ ซึ่งถือเป็นกลไกหนึ่งในการลดทอดสิทธิของชาวบ้านในการจัดการ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกด้อยอำนาจในการจัดการทรัพยากรของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ บริหารโครงการงานใด ๆ เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถาน ทำให้เริ่มมองพิพิธภัณฑสถานเป็นเรื่องไกลตัว

จากตัวพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถานมีลักษณะปิด หวงห้าม ทั้งกระบวนการในการก่อสร้างและการจัดแสดง ทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่ที่อยู่ไกลจากตัวพิพิธภัณฑสถานแทบจะไม่ได้มีส่วนร่วม มีเฉพาะแต่กลุ่มพิพิธภัณฑสถานเท่านั้นที่ได้เข้าร่วมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น การไม่ให้ความสำคัญต่อ

กระบวนการมีส่วนร่วมของคนหมู่มากในชุมชนทำให้ปฏิริยาของกลุ่มคนอื่น ๆ ในชุมชนมองไปว่าเป็นเรื่องของผลประโยชน์ที่เกิดกับกลุ่มคนที่เป็นเจ้าของที่ดินที่ตั้งพิพธภณท์และผู้เกี่ยวข้องเท่านั้น เนื่องจากไม่ได้รู้สึกว่ตนเองเป็นเจ้าของพิพธภณท์อีกต่อไป ขณะที่ผู้เป็นเจ้าของที่ดินนั้นเองก็ถูกกันออกจากกระบวนการพัฒนาพิพธภณท์เช่นกันเนื่องจากไม่ได้มีอำนาจในการตัดสินใจในกิจกรรมของพิพธภณท์

ภาพที่ 4.18

ภาพอาคารพิพธภณท์ที่สร้างแล้วเสร็จ

พิพธภณท์เตาโบราณบ้านบั่วที่สร้างขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนและคนภายนอก ดังนั้น ควรมีรูปแบบที่เป็นการเปิดกว้างเพื่อให้ชาวบ้านหรือผู้ที่สนใจทั่วไปได้มีโอกาสศึกษาอย่างใกล้ชิด แต่พิพธภณท์ชุมชนที่สร้างขึ้นนั้นค่อนข้างมีลักษณะปิดกั้น สิ่งที่ปรากฏชัด เช่น ป้ายห้ามถ่ายภาพ การสร้างกำแพงกั้น ทำให้รู้สึกเข้าไม่ถึง ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและให้ความรู้สึกไม่แตกต่างกับพิพธภณท์ของรัฐทั่วไปที่ชาวบ้านไม่มีโอกาสและไม่สามารรถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ เพราะคิดว่าเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ที่มีอำนาจเท่านั้นทำให้ชาวบ้านในชุมชนรู้สึกห่างเหินกับพิพธภณท์

ภาพที่ 4.19
การติดป้ายห้ามถ่ายภาพภายในพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 4.20
บริเวณหลุมจัดแสดงเศษเครื่องถ้วยที่มีกำแพงทึบและราวเหล็กกั้นรอบด้าน
ทำให้ยากแก่การมองเห็น

ผู้ศึกษาได้รับทราบข้อมูลเป็นคำบอกเล่าจากชาวบ้านกลุ่มที่ดูแลและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ถึงการดำเนินการพัฒนาอาคารพิพิธภัณฑ์ว่าการตกแต่งภายในก็เป็นมรดกทางกรจากกรมศิลปากร ซึ่งแม้กระทั่งชื่อเองชาวบ้านก็แทบจำไม่ได้ เพราะไม่ได้เป็นผู้ติดต่อประสานงานตั้งแต่เริ่มต้น ในเรื่องของกรออกแบบก็มีโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดมาออกแบบให้ ส่วนช่างก่อสร้าง

เป็นช่างจากสันจกปกและปากกว้าน ชาวบ้านได้ทำแต่ในส่วนมุงหลังคาทับทาสี แม้แต่เจ้าของที่ดินเองก็ไม่ได้แสดงความรู้สึกในเชิงตัดพ้อแก่ผู้ศึกษาว่าก่อนที่จะทำพิธีภีรภักดิ์ก็ยังสามารถเข้าไปดูแล แต่ตอนที่สร้างพิธีภีรภักดิ์นั้นก็ไม่ได้มาปรึกษาว่าจะทำอย่างไรดี ออกแบบเสร็จแล้วก็เพียงแต่เรียกไปดูว่าจะสร้างแบบนี้แล้วขอสร้างรั้วรอบพิธีภีรภักดิ์ แต่เจ้าของที่ดินยินยอมให้สร้างเนื่องจากเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

การจัดการแบบรวมศูนย์อำนาจที่เกิดขึ้น ทำให้เห็นถึงการที่ไม่ยอมรับ ศักยภาพความสามารถของชุมชน และยังสะท้อนให้เห็นถึงการไร้อำนาจของคนในชุมชน เพราะชุมชนสูญเสียกระบวนการตัดสินใจ สูญเสียความสามารถในการจัดการ ไม่มั่นใจ เนื่องจากไม่เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่สามารถสร้างความหมาย สร้างคุณค่าของทรัพยากรที่มีในชุมชนของตนเองได้ จากปรากฏการณ์ ดังกล่าว ระยะเวลาพัฒนาพิธีภีรภักดิ์ เพียง 2 ปี ทำให้เกิดรอยร้าวระหว่างคนในชุมชน เกิดความไม่เข้าใจระหว่างกัน ทั้งยังส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนให้ย่ำแย่ลง และพิธีภีรภักดิ์ที่ใหญ่โตนี้กลับกลายเป็นภาระให้กับเจ้าของที่ดินที่เป็นผู้ดูแลเตา เนื่องจากไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง

ช่วงที่ 3 ช่วงการเผชิญวิกฤติการจัดการพิธีภีรภักดิ์: ช่วงพิธีภีรภักดิ์ตาย พ.ศ. 2551-2552

ช่วงเดือน กรกฎาคม ปี พ.ศ. 2551 โครงการวิจัยเกิดสะดุดกลางคัน เนื่องจากผู้ทำการวิจัยเสียชีวิต และทำให้ชาวบ้านที่เป็นผู้ช่วยวิจัยหลักรายหนึ่งในการดำเนินโครงการวิจัยและเป็นผู้ประสานงานกับชุมชน ทั้งยังเป็นผู้ดูแลพิธีภีรภักดิ์และเป็นลูกชายของเจ้าของที่ดินที่ตั้งพิธีภีรภักดิ์ ถูกตั้งข้อหาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีความและถูกดำเนินการคุมขังเป็นเวลาถึง 4 เดือน (กันยายน-ธันวาคม พ.ศ. 2551) จึงได้รับการประกันตัวออกมาสู่คดี เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้การดำเนินกิจกรรมพิธีภีรภักดิ์ได้หยุดชะงักไป กลุ่มพิธีภีรภักดิ์ไม่สามารถดำเนินการใด ๆ ต่อ และไม่มีทางออกเป็นเวลาถึง 1 ปีเต็ม สร้างความเสียใจ โกรธแค้นให้กับญาติมิตรของผู้สูญเสีย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีภีรภักดิ์ต่างเสียขวัญและกำลังใจ จนบางครั้งชาวบ้านบางส่วนก็อดคิดไม่ได้ว่าเป็นเคราะห์กรรม บ้างก็ว่าเป็นสาเหตุจากการมีพิธีภีรภักดิ์ที่ทำให้ต้องประสบกับเหตุการณ์เช่นนี้

เจ้าของที่ดินเตาเก่ามะเฟืองซึ่งยินยอมให้มีการขุดค้นเตาโบราณ ได้เสียสละที่ดินในการทำารปลูกข้าวโพด ตัดต้นมะขาม ต้นมะม่วง ที่เป็นแหล่งรายได้ของครอบครัวส่วนหนึ่งไปเพื่อทำการขุดค้นและพัฒนาพิธีภีรภักดิ์ ได้เฝ้าดูพัฒนาการและการเติบโตของเตาโบราณมาตั้งแต่เริ่ม โดยมีส่วนร่วมในการขุดค้นพัฒนาอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา รวมทั้งเสียสละทรัพย์สินส่วนตัวในการดูแลเตาเผาและดูแลผู้ที่มาขุดค้น นอกจากนี้ ยังคอยปลูกต้นไม้บริเวณโดยรอบพิธีภีรภักดิ์เพื่อให้เกิดความสวยงาม ประทับใจ แก่ผู้มาเยี่ยมชม เพราะถือว่าเป็นหน้าเป็นตาให้กับชุมชน ทั้งที่

ไม่ได้รับผลตอบแทนใด ๆ ความหมายของเตาและพิพิธภัณฑสถานกับผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินและครอบครัวนั้นจึงมีมากกว่าตัวเตาและเศษเครื่องถ้วย เพราะเป็นเรื่องของจิตใจ เป็นความเชื่อ และความเคารพต่อบรรพบุรุษข้างบ้านหม้อที่เคยอาศัยอยู่ ทั้งยังนำมาซึ่งความภาคภูมิใจและความผูกพันกับถิ่นที่อาศัย เกิดความสนใจในการที่ได้เข้าชม

เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันขึ้น พิพิธภัณฑสถานไม่ได้ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจอีกต่อไป ครอบครัวกลับต้องสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง ที่ดิน วั ว ฯลฯ เพื่อใช้ในการดำเนินคดี ครอบครัวเจ้าของที่ดินที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานก็รู้สึกปวดใจทุกครั้งที่มีมองเห็นพิพิธภัณฑสถาน เพราะทำให้ครอบครัวต้องมาประสบเคราะห์กรรมเช่นนี้ สถานะช่วงนี้ทำให้พิพิธภัณฑสถานถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า จนหญ้าขึ้นปกคลุม ไม่ได้รับการเหลียวแล เตาที่เคยสดใสค่อย ๆ หม่นหมอง เพราะขาดคนดูแลเอาใจใส่ ชาวบ้านไม่กล้าเข้ามาและรำลึกถึงอาถรรพณ์ไปต่าง ๆ นานา “ช่วงนั้นร้างไปเป็นปี ปิดไว้เลย ชาวบ้านก็กลัวจนตอนนั้น ไม่อยากเข้าไปยุ่ง กลัวโดนคดี บางคนเขาก็ว่าถ้าไม่มีเตาคงไม่เกิดเหตุการณ์อย่างนี้ขึ้น ตอนนั้นเสียขวัญ ไม่ไปใกล้เลย” (สมศักดิ์ เฉพาะธรรม, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2553)

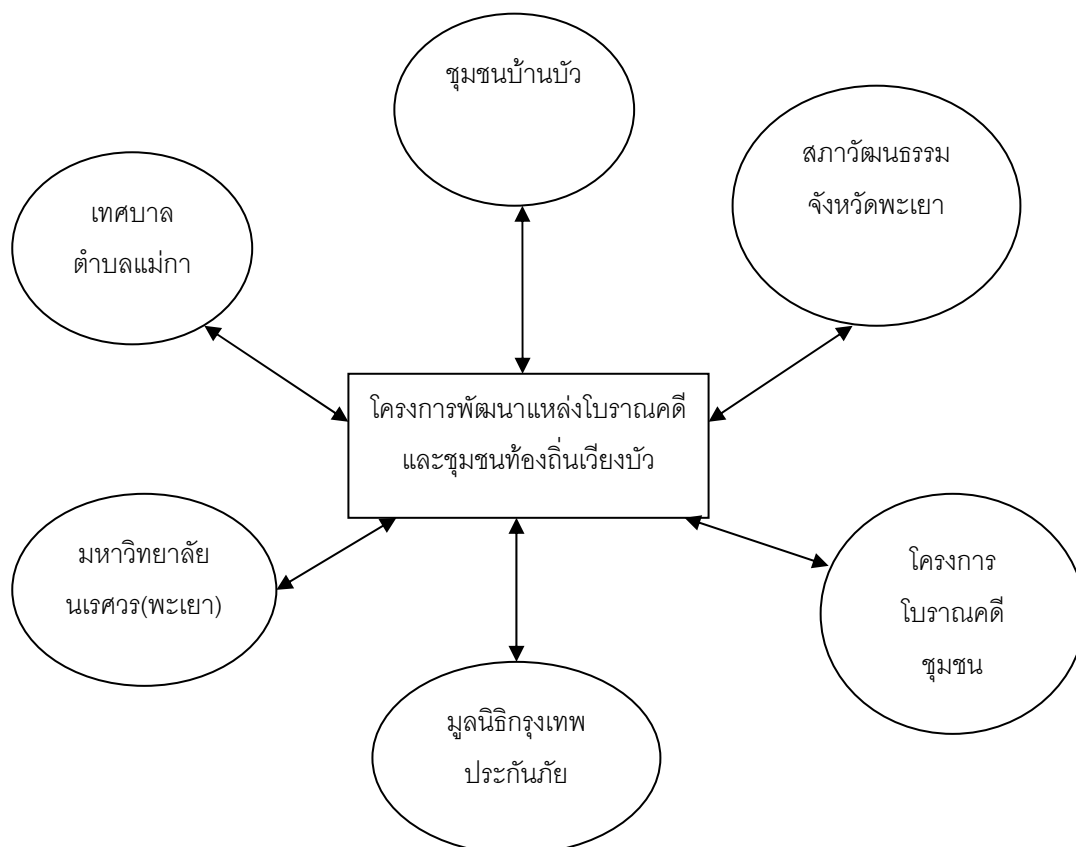
แต่ขณะเดียวกันเมื่อเกิดเรื่องดังกล่าวขึ้นมา ชาวบ้านในชุมชนได้มีการรวมตัวกันไปเรียกร้องที่สถานีตำรวจ เนื่องจากต่างเห็นว่าที่ผ่านมาผู้ที่ถูกดำเนินคดีเป็นผู้ที่เสียสละในการดูแลพิพิธภัณฑสถานมาโดยตลอด เมื่อต้องมาเจอเรื่องเช่นนี้ ชาวบ้านจึงไปรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องขอความเป็นธรรม แต่ความรู้สึกของชาวบ้านต่อพิพิธภัณฑสถานนั้นส่วนใหญ่ออกห่างจากพิพิธภัณฑสถานไม่อยากจะเกี่ยวเพราะกลัวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวถือเป็นวิกฤติครั้งใหญ่ของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถานและทำให้ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาการจัดการพิพิธภัณฑสถานได้หยุดชะงักและถูกทิ้งร้าง เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นการทำลายขวัญและกำลังใจของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก พิพิธภัณฑสถานกลายเป็นเสมือนยาขมสำหรับทุกคนที่เกี่ยวข้อง พิพิธภัณฑสถานในช่วงนี้จึงเปรียบเสมือนกับพิพิธภัณฑสถานที่ยาแล้ว ขาดความมีชีวิตชีวา เพราะไม่มีคนเข้าไปเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถาน พิพิธภัณฑสถานถูกทิ้งร้างขาดการดูแล ครอบครัวเจ้าของที่ดินเองก็ไม่เข้าไปบริเวณพิพิธภัณฑสถาน ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานก็คือ การไม่มีคนดูแล ซึ่งพิพิธภัณฑสถานเปรียบเหมือนบ้านหลังหนึ่ง หากไม่มีคนดูแลก็กลายเป็นบ้านร้าง เมื่อไม่มีคนอยู่ก็ทำให้ทรุดโทรมเร็ว แต่ถ้ามีคนดูแลเอาใจใส่ คอยปัดกวาด ก็น่าจะสดใส แข็งแรง ซึ่งก็เหมือนตามีชีวิต เศษหม้อเศษไหมีชีวิต การที่ไม่มีคนเข้าไปดูแล จึงทำให้ร้างและทรุดโทรม เหมือนพิพิธภัณฑสถานที่ยาแล้ว

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้เห็นถึงวิกฤติชุมชน ในเรื่อง ของการขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน การขาดสิทธิและอำนาจในการจัดการ ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และขาดกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องร่วมกัน ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และพลังชุมชนอ่อนแอ ทั้งยังไม่สามารถเผชิญองค์การรัฐที่รุกเข้ามาได้

เมื่อปัญหาต่าง ๆ เริ่มคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น หลังจากมีการให้ประกันตัวผู้ถูกดำเนินคดี หลายฝ่ายจึงให้ความสนใจในการเข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหา ซึ่งขณะนั้นมูลนิธิกรุงเทพประกันภัยที่เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ ยังเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ และไม่ยอมให้ล้มเหลวเพราะได้สนับสนุนทุนถึง 4 ล้านบาท จึงได้ประสานมายังผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาเพื่อให้ดำเนินการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์ จากนั้นจึงได้มีคำสั่งผู้ว่าราชการจังหวัดให้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาแหล่งโบราณคดีและชุมชนท้องถิ่นเวียงบัวขึ้น โดยมีสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยาเป็นฝ่ายประสานงาน เทศบาลตำบลแม่กา มหาวิทยาลัยนเรศวร (วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา) และรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร ได้ร่วมฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งโบราณคดีและชุมชนเวียงบัวขึ้นอีกครั้ง โดยมูลนิธิกรุงเทพประกันภัยได้สนับสนุนงบประมาณในการร่วมฟื้นฟูดังกล่าว

ภาพที่ 4.21

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งโบราณคดีและชุมชน
ท้องถิ่นเวียงบัว

ในที่ประชุมจังหวัดชาวบ้านบัวเป็นผู้เสนอว่าต้องการให้รองศาสตราจารย์สาธิต ไพเราะญจิตร ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มพูดคุยกับเจ้าของที่ดินจนยินยอมให้ขุดค้นและใช้กระบวนการโบราณคดีชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นเข้ามาช่วยฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์ โดยรองศาสตราจารย์สาธิต ไพเราะญจิตรได้เล็งเห็นความจำเป็นในการเข้ามาแก้ไขปัญหการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่ยังไม่ชัดเจนในทิศทางและอนาคตของพิพิธภัณฑ์ ในภาวะที่วิกฤติดังกล่าวยังคงอยู่และชุมชนยังสับสน ไม่สามารถจัดการได้ ทำให้มีแนวโน้มว่าหน่วยงานภายนอกจะเข้าไปมีบทบาทในการจัดการแทนชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านเองก็ยังไม่เข้มแข็ง และมองว่าในระยะยาวจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องฟื้นฟูความเข้มแข็งและความมั่นใจของชาวบ้านในชุมชนเรื่องการจัดการพิพิธภัณฑ์เตาโบราณขึ้นมาใหม่ ชาวบ้านเจ้าของที่ดินและกลุ่มคนในชุมชนจำนวนหนึ่ง ที่ยังมีใจอยากเห็นการพัฒนา และเห็นว่าเตาเผาและพิพิธภัณฑ์ยังมีประโยชน์ต่อชุมชน ได้รวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มพัฒนาพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นแกนนำในการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์ขึ้น โดยในการพัฒนาแหล่งโบราณคดีและชุมชนเวียงบัวครั้งนี้ มีโครงการและหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ

1. โครงการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์แหล่งโบราณคดีที่ชุมชนบ้านบัว จังหวัดพะเยา (โครงการโบราณคดีชุมชน) โดย รองศาสตราจารย์สาธิต ไพเราะญจิตร
2. โครงการส่งเสริมและวิจัยชุมชนเวียงบัวเป็นแหล่งท่องเที่ยว ของมหาวิทยาลัยนเรศวร
3. โครงการอบรมส่งเสริมอาชีพชุมชนเวียงบัว ของเทศบาลตำบลแม่กา
4. โครงการเสวนา “แหล่งโบราณคดีเวียงบัว: อารยะพายาว” โดยสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา

โดยได้กำหนดตารางกิจกรรมการพัฒนาไว้ในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2552-เดือนมกราคม พ.ศ. 2553 (ภาคผนวก ก) จากตารางกิจกรรมปรากฏพิธีมอบพิพิธภัณฑ์เวียงบัวให้แก่ชุมชนเวียงบัว และการจัดพิธีมอบพิพิธภัณฑ์เวียงบัวให้แก่หน่วยงานภาครัฐเพื่อเป็นสาธารณสมบัติของเวียงบัวในขั้นตอนสุดท้ายของกิจกรรม สะท้อนให้เห็นวิธีคิดในการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่เป็นการจัดการรวมศูนย์อำนาจ วิธีคิดเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการขาดความเข้าใจเรื่องสิทธิและอำนาจในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน การจัดการพิพิธภัณฑ์จึงไม่ใช่การที่จะจัดพิพิธภัณฑ์แล้วส่งมอบให้กับชุมชน หากดำเนินไปตามแนวทางเช่นนี้แล้วสุดท้ายก็จะทำให้เกิดวิกฤติการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่ไม่สามารถแก้ไขได้

หากจะดำเนินการตามทิศทางหรือกลไกการฟื้นฟูของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ ย่อมเป็นการจัดการที่อยู่บนพื้นฐานของความไม่เชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของชุมชน ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม หากมีการจัดการตามแนวทางดังกล่าวก็ยิ่งเป็นการจัดการที่ ผลักชาวบ้านออกไปจากกระบวนการพัฒนา

ท่ามกลางวิกฤติที่เกิดขึ้น สิ่งที่ยังเป็นความหวังในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของ ชุมชน ก็คือ การเห็นพลังของชาวบ้านที่แม้เคยมีความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกันมีความขัดแย้งกันแต่ คนในชุมชนก็แสดงความเห็นอกเห็นใจและรวมตัวกัน เช่นการที่ชาวบ้านรวมตัวกันไปประท้วง ทำ ให้เห็นถึงพลังของชาวบ้าน ที่จะสามารถต้านทานและเผชิญกับองค์กรรัฐโดยเชื่อว่าจะสามารถ ต่อรองกำหนดความต้องการของชุมชนได้ การสร้างให้คนในชุมชนเกิดความเข้มแข็ง โดยเกิดกลุ่ม ที่แข็งแกร่งเพื่อให้ชุมชนเป็นหลักในการจัดการได้จึงมีความจำเป็นในการฟื้นฟูการจัดการพิพิธภัณฑ

ช่วงที่ 4 ช่วงฟื้นฟูชีวิตพิพิธภัณฑ: กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการ จัดการพิพิธภัณฑ (ตุลาคม พ.ศ. 2552-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553)

จากวิกฤติดังกล่าว รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร์ ได้กำหนดดำเนิน โครงการฟื้นฟูพลังความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑแหล่งโบราณคดีที่ชุมชนบ้าน บัว เพื่อให้เกิดความมั่นใจของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑขึ้นมาอีกครั้ง โดยนำวิธีการโบราณคดี ชุมชนที่เคยใช้ได้ผลมาแล้ว นำกลับมาใช้ในการจัดการและสร้างกิจกรรมที่กระตุ้นให้ชาวบ้านได้ เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดทิศทางของพิพิธภัณฑเตาโบราณ เนื่องจากส่วนสำคัญของพิพิธภัณฑ คือ เตาเผาและเครื่องถ้วย หากไม่ได้ทำการอนุรักษ์ก็จะเสื่อมไปเรื่อย ๆ รวมทั้งให้เกิดการแก้ไข ปัญหาเรื่อง ขาดคนดูแลพิพิธภัณฑ ปัญหาการมีส่วนร่วมเรื่องพิพิธภัณฑเบาบาง และทำให้เกิด การพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็งเพื่อที่จะบริหารจัดการได้โดยเชื่อว่าเตาเผาจะทำให้บ้านบัวดีขึ้นได้ การ ฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑดำเนินการผ่านกิจกรรมการจัดการ พิพิธภัณฑที่จัดขึ้นภายในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2552 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2553 ได้แก่ กิจกรรมการขุดค้นเตาโบราณและหลุมเศษเครื่องถ้วยกลุ่มเตาเก่ามะเฟือง การปรับปรุงอาคารและ การจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑ การอนุรักษ์และการจัดทำระบบทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ

ปัญหาอีกประการหนึ่งของพิพิธภัณฑที่ผ่านมา ก็คือ พิพิธภัณฑยังไม่ถูกจัดแสดง เนื่องจากการได้มาของการจัดแสดง เกิดจากการที่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมทำให้ชาวบ้าน ไม่รู้ที่มา ที่ไป และไม่สามารถดำเนินการต่อได้ ดังนั้น การฟื้นฟูความสามารถของคน กลุ่มคน ให้สามารถ จัดการได้ คือ การทำกระบวนการใหม่

ส่วนที่ 3 กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชน ในการจัดการพิพิธภัณฑ

สถานการณ์ที่ชุมชนอ่อนแอนี้ ได้มีการใช้วิธีการทางโบราณคดีชุมชนเพื่อเป็นกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ และดึงกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมอีกครั้ง และใช้โอกาสในช่วงของกระบวนการฟื้นฟูที่มีอาสาสมัครจากภายนอกเข้ามาร่วมกิจกรรมมาทำให้เกิดความคึกคัก เกิดบรรยากาศในการใช้พิพิธภัณฑเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน ในกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑเตาโบราณบ้านบัวได้ประกอบด้วยชุดกิจกรรม 3 กิจกรรม ได้แก่

1. กิจกรรมการขุดค้นเตาโบราณและหลุมเศษเครื่องถ้วย

กิจกรรมการขุดค้นเตาเผาโบราณและหลุมเศษเครื่องถ้วย เป็นหนึ่งในกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑเตาโบราณบ้านบัว โดยหวังว่า จะสามารถสร้างความมั่นใจ ความเชื่อมั่น ในการขุดค้นเตาเผาโบราณและหลุมเศษเครื่องถ้วย ซึ่งเป็นการรื้อฟื้นความสามารถในการจัดการ เสริมสร้างพลังให้กับชาวบ้านในชุมชนและกลุ่มพิพิธภัณฑที่นำไปสู่การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมดังกล่าวได้ด้วยชุมชน

การขุดค้นเตาเผาโบราณบ้านบัวและหลุมเศษเครื่องถ้วยกลุ่มเตาเก่ามะเฟืองในครั้งนี้ เริ่มขึ้นจากการที่ชุมชนบ้านบัวได้ขุดค้นเตาเผาโบราณในปี พ.ศ. 2548 ในบริเวณที่ดินของนายจัน เฉพาะธรรม นอกจากพบเตาเผาโบราณ (เตาเวียงบัว 2) แล้วยังพบเศษเครื่องถ้วยชามที่มีลักษณะบิดเบี้ยว แตกหัก เสียหายทับถมอยู่ในชั้นดินเป็นจำนวนมากโดยรอบบริเวณเตาเก่ามะเฟืองที่ขุดค้น จึงได้มีการให้คงสภาพเศษเครื่องถ้วยไว้ตามตำแหน่งที่พบในหลุมขุดค้น เพื่อให้เกิดเป็นพิพิธภัณฑหลุมขุดค้นทางโบราณคดี แต่การขุดค้นในครั้งนั้นยังไม่เสร็จสมบูรณ์ เนื่องจากพบว่าหลุมเตาเก่ามะเฟืองที่ขุดค้นดังกล่าวมีลักษณะพิเศษ คือ เป็นเตาเผาคู่ (เตาแฝด) โดยได้ทำการขุดค้นไปเพียงด้านเดียวโดยที่ชาวบ้านเองมีความสนใจและต้องการให้มีการขุดค้นให้เสร็จสมบูรณ์ ประกอบกับปัญหาที่ผ่านมาเตาเผาและหลุมเศษเครื่องถ้วยไม่ได้รับการดูแล ถ้าปล่อยไว้โดยไม่ทำการอนุรักษ์ไว้ก็จะเสื่อมสภาพไปเรื่อย ๆ จึงทำให้เกิดกิจกรรมขุดค้นเตาเผาโบราณ (เตาเวียงบัว 3) เพื่อการจัดแสดง

ภาพที่ 4.22

เตาเวียงบัว 2 กลุ่มเตาเก็บมะเฟืองซึ่งมีสภาพทรุดโทรมเนื่องจากช่วง
ที่ผ่านมาไม่ได้รับการดูแล

ภาพ 4.23

เนินดินก่อนทำการขุดค้นเตาเวียงบัว 3 กลุ่มเตาเก็บมะเฟือง

เนื่องจากพิพิธภัณฑ์ถูกทิ้งร้างไว้เป็นเวลานาน ทำให้เตาเวียงบัว 2 มีสภาพค่อนข้างทรุดโทรม และมีเศษเครื่องถ้วยถูกกองไว้ในเตาเผาจำนวนมาก ในวันแรกก่อนที่จะเริ่มดำเนินกิจกรรมจึงมีการทำความสะอาดโดยเด็กในชุมชนได้ทำการเก็บเศษเครื่องถ้วยในหลุมเตาเวียงบัว 2 และหลุมเศษเครื่องถ้วยใส่กระสอบเก็บไว้ในห้องจัดแสดงวัตถุโบราณ และทำการปิดฝุ่นเตาให้มีความสดใสอีกครั้ง

ภาพที่ 4.24

เด็กในชุมชนบ้านบัวช่วยกันเก็บเศษเครื่องถ้วยในเตาเวียงบัว 2

ภาพที่ 4.25

เด็กในชุมชนช่วยกันปิดฝุ่นทำความสะอาดเตาเวียงบัว 2

ภาพที่ 4.26

วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2552 ได้มีการประชุมชาวบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจ
ถึงวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูพิพิธภัณฑสถาน และชักชวน
ผู้ที่สนใจให้มาร่วมขุดค้นเตาเวียงบัว 3

การขุดค้นเตาเวียงบัว 3 เริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการในวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2552 มีชาวบ้านมาร่วมขุดค้นจำนวนหนึ่ง ประกอบด้วยกลุ่มพิพิธภัณฑสถานจำนวน 4-5 คนและกลุ่มเยาวชนอีกจำนวน 2-3 คน ได้เริ่มทำการขุดค้นเนินดินกันอย่างขะมักเขม้นโดยไม่ต้องมีคนคอยบอก เนื่องจากแต่ละคนต่างเคยมีประสบการณ์ในการขุดค้นมาแล้วทำให้รู้หน้าที่ตนเองจะต้องทำอย่างไรบ้าง เนื่องจากคนยังมาไม่มากทำให้แต่ละคนต้องเป็นทั้งคนขุดและคนขนดินไปทิ้ง และในช่วงค่ำได้มีเยาวชนชายซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นอีกนับ 10 คนมาที่พิพิธภัณฑสถาน เยาวชนเหล่านี้ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการขุดค้นเตาเมื่อปี พ.ศ. 2548 ตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก เมื่อเป็นวัยรุ่นด้วยช่วงวัยจึงมีความเขินอายอยู่ เยาวชนกลุ่มนี้ได้แต่ยืนอยู่รอบนอกแนวรั้วของเตาเวียงบัว 3 ไม่ยอมเข้ามาร่วมขุดค้น โดยที่แต่ละคนนั้นใส่เสื้อแขนยาวกางเกงขายาวและทำทรงผมตามสมัยนิยม เหมือนจะออกไปเที่ยวมากกว่ามาร่วมขุดค้นจึงไม่แน่ใจว่าจะมาร่วมขุดค้นด้วยหรือไม่ จนถูกแซวว่าเป็นแรงงานเกาหลี และถูกกระตุ้นจากผู้ดำเนินโครงการทำให้ในที่สุดเยาวชนเหล่านี้ก็เข้ามาร่วมขุดค้นอย่างเอาจริงเอาจัง ทำให้การขุดค้นก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเดินดินเตาเวียงบัว 3 นั้นค่อนข้างแข็งทำให้ในช่วงกลางวันการขุดค้นเป็นไปค่อนข้างช้า

ภาพที่ 4.27
ชาวบ้านบัวเริ่มขุดค้นเตาเวียงบัว 3 ในช่วงกลางวัน
วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2552

กิจกรรมการขุดค้นเตาเผาเวียงบัว 3 ในครั้งนี้ได้มีบุคคลสำคัญ คือ ดาบตำรวจมนัส ตีคำ และครอบครัว ซึ่งเป็นต้นแบบการจัดการเตาเผาโบราณแหล่งเตาเมืองน่านบ้านบ่อสวกและพิพิธภัณฑสถานบ้านสวกแสนชื่น ได้มาร่วมขุดค้นในครั้งนี้ตั้งแต่วันแรกจนแล้วเสร็จ การที่ครอบครัวดาบตำรวจมนัส เข้าร่วมการขุดค้นในครั้งนี้ มีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องได้เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์สามารถถ่ายทอดและสื่อสารกันได้เข้าใจเพราะทำงานในลักษณะเดียวกัน รวมทั้งทำให้คนในชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในการจัดการพิพิธภัณฑสถานบุคคลที่เป็นต้นแบบความสำเร็จดังกล่าว

ภาพที่ 4.28

เยาวชนในชุมชนมาร่วมขุดค้นในตอนกลางคืน

วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2552

วันต่อมา เด็กในชุมชนมากันแต่เช้าเช่นเคย ในวันนี้ได้เริ่มขุดหลุมเศษเครื่องถ้วย บริเวณติดกับเตาเวียงบัว 3 พบว่า มีเศษเครื่องถ้วยทับถม จึงได้ทำการขุดค้นเพื่อจัดแสดงเป็นหลุมเศษเครื่องถ้วย ทำให้เด็กในชุมชนให้ความสนใจเข้าร่วมขุดค้น เพราะเห็นว่าเป็นงานที่ตนเองสามารถทำได้ โดยมีพี่ที่เป็นอาสาสมัครนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร คอยให้คำแนะนำ ช่วงขุดค้นแรก ๆ เด็ก ๆ ต่างทำเศษถ้วยชามที่ขุดพบแตกหรือทำหลุด เนื่องจากในหลุมขุดค้นเศษเครื่องถ้วยนี้ต้องการให้คงลักษณะของเศษเครื่องถ้วยที่พบไว้ แต่ไม่นานเด็ก ๆ ก็ได้เรียนรู้วิธีการขุดค้นจนภายหลังเกิดความชำนาญ ส่วนกลุ่มเยาวชนนั้นได้มาถึงช่วงตอนสายแต่ก็ทำงานกันอย่างขยันขันแข็งเช่นเคย และในช่วงเย็นของวันนี้ได้มีอาจารย์และนักศึกษาสภาวิชาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ (วิทยาเขตสวสนเทศบาลพะเยา) มาเป็นอาสาสมัครร่วมขุดค้นหลุมเศษเครื่องถ้วยเตาเวียงบัว 3

ภาพที่ 4.29

เด็กในชุมชนจุดคั่นหลุมเศษเครื่องถ้วยติดกับเตาเวียงบัว 3

ภาพที่ 4.30

อาสาสมัครนักศึกษาจากสาขาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร
(วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา)

ช่วงเช้าของวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2552 เป็นวันแรกที่มีการชุดันอย่างเป็นทางการ นั้นได้มีการจัดพิธีทำบุญตักบาตร มีคนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัยมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ผู้สูงอายุ มากันแต่เช้าตรู่และบางคนได้เดินเท้ามาเองจากบ้านซึ่งมีระยะทางค่อนข้างไกลจากพิพิธภัณฑสถานฯ ดังนั้น จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีจากช่วงที่ผ่านมาที่ไม่มีคนเข้ามาในพิพิธภัณฑสถานฯ ทำให้คนได้มาทำบุญ ตักบาตรร่วมกัน ชาวบ้านบางคนเล่าว่าไม่ได้มาที่พิพิธภัณฑสถานฯ เป็นเวลานานตั้งแต่เกิดวิกฤติขึ้น และหลังจากทำบุญได้มีการบรรยาย ให้ความรู้แก่อาสาสมัครของมูลนิธิกรุงเทพประกันภัย จำนวนกว่า 28 คน ที่ได้เดินทางมาเป็นอาสาสมัครในการชุดันเตาเผาโบราณในครั้งนี้ การที่มีอาสาสมัครจาก หลายที่ให้ความสนใจในเตาเผาโบราณบ้านบัวนั้น เป็นปัจจัยหนึ่งในการกระตุ้นให้คนในชุมชน ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการชุดันอีกครั้งหนึ่ง การที่มีกลุ่มคนที่หลากหลายนี้เองทำให้เกิด บรรยากาศการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกัน ได้รำลึกความหลัง เกิดการสร้าง ความรู้ ถ่ายทอดความรู้ ระหว่างกันส่งผลต่อความสัมพันธ์อันดี เป็นการทำงานร่วมกันด้วยความ ปราบปรามดีต่อกัน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และเปิดโอกาสให้คนในชุมชน และคน ภายนอกที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในกระบวนการทำงาน

ภาพที่ 4.31

การทำบุญร่วมกันก่อนชุดัน

ภาพที่ 4.32

อาสาสมัครร่วมกันขุดค้นเตาเวียงบัว 3 และหลุมเศษเครื่องถ้วยตาม
ความสนใจร่วมกับชาวบ้าน

ช่วงเย็นได้มีการรับประทานอาหารร่วมกัน มีการแสดงจากเด็กและเยาวชนในชุมชน
ขึ้นที่พิพิธภัณฑ์เพื่อต้อนรับอาสาสมัครจากมูลนิธิกรุงเทพประกันภัยซึ่งได้พักอยู่ที่ชุมชน เพื่อให้
ชาวบ้านได้ทดลองจัดการในเรื่องการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์โดยชุมชน คนในชุมชนได้มาเข้าร่วมดู
การแสดงที่พิพิธภัณฑ์จำนวนมาก

ภาพที่ 4.33

กลุ่มแม่บ้านในชุมชนร่วมขุดค้น

ภาพที่ 4.34

ชาวบ้านพากันกลุ่มอาสาสมัครมูลนิธิกรุงเทพประกันภัยเที่ยวชมหมู่บ้าน

ในการขุดค้นจะใช้อุปกรณ์ที่ชาวบ้านมีอยู่แล้ว หรือสามารถหาได้ง่ายเป็นหลัก ได้แก่ จอบ เสียม เป็นอุปกรณ์ในการขุดถึงน้ำสำหรับใส่เศษดินที่เอาไปทิ้ง แปรง และเกรียงสำหรับปัดฝุ่น และตกแต่งเศษถ้วยชามในหลุมขุดค้น ใช้วิธีการที่เคยใช้ คือ ขุดค้นโดยอิสระ ไม่เป็นแบบแผนทางวิชาการเริ่มด้วยการขุดดิน ใช้จอบลงก่อน เมื่อใกล้ถึงชั้นของเตาเผาก็ค่อยทำ ซึ่งชาวบ้านเคยขุดค้นเตาเผามาแล้ว ทำให้ทราบวิธีการสังเกตความแตกต่างระหว่างชั้นดินและผิวของเตา เด็กในชุมชนบางคนเคยได้ร่วมขุดค้นตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2548 ทำให้มีทักษะและประสบการณ์ในการขุดค้น การเน้นหลักความเรียบง่าย ทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ ช่วยสร้างให้เกิดแรงจูงใจให้เห็นแนวทางความสำเร็จ ว่าคนในชุมชนสามารถทำได้ ซึ่งจะทำให้เกิดกำลังใจเมื่อเห็นผลสำเร็จของงานนี้ได้ลงมือทำ

กิจกรรมการขุดค้นเตาเผาโบราณ ทุกกลุ่มมีบทบาทใกล้เคียงกัน กลุ่มเด็ก ได้เรียนรู้จากการได้ทดลองทำด้วยตนเองด้วยความเต็มใจ ตามความสนใจ และความสามารถของตน จากการทำงานร่วมกันทำให้กิจกรรมการขุดค้นสำเร็จลุล่วงไปได้ประกอบกับการที่เด็กไม่ต้องมีภาระด้านเศรษฐกิจทำให้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ เด็กตื่นเต้นเมื่อเห็นเศษเครื่องถ้วย บ้างทำแตกหักเสียหายไปบ้าง แต่หลัง ๆ ก็เกิดความระวังมากขึ้น เกิดบรรยากาศสนุกสนาน ผู้สูงอายุก็แวะเวียนมาเยี่ยมมาดูแลหลาน ร่วมพูดคุยด้วย เตาเผาและเศษเครื่องถ้วย จึงเปรียบเสมือนสื่อกลางที่ทำให้ทุกคนได้เข้ามาแวะเวียนในพิพิธภัณฑ์อีกครั้ง คนในชุมชนได้ร่วมพูดคุยถึงเรื่องราวต่าง ๆ บอกเล่า

ประสบการณ์ของตนให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟัง เป็นการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น และยังมีกลุ่มเยาวชนที่เป็นกำลังสำคัญ เนื่องจากดินบริเวณที่ขุดนั้นแข็งมากทำให้ขุดได้ช้า จึงได้แรงงานเยาวชนทำงานสำเร็จลุล่วงไปได้อย่างรวดเร็ว สะท้อนให้เห็นว่าวัยรุ่นในชุมชนเองเห็นความสำคัญของเตาเผาโบราณ แม้ในด้านหนึ่งของชีวิตจะได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาและแสดงออกถึงความทันสมัยด้วยการแต่งกายตามสมัยนิยม แต่อีกด้านหนึ่งวัยรุ่นในชุมชนก็ไม่ได้มองว่าเตาเผาถ้วยชามเหล่านี้เป็นสิ่งที่ล้าหลัง แสดงให้เห็นว่าเด็กเหล่านี้เกิดความรู้สึกตระหนัก เห็นความสำคัญ ของเตาเผาโบราณในฐานะที่เป็นทรัพยากรร่วมกันของชุมชน และทำให้เขาเห็นคุณค่าของตนจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ การทำงานตามความสมัครใจ ตามความพร้อม ตามกำลังความสามารถ และความสนใจ ทำให้บรรยากาศเป็นกันเอง กลุ่มแกนนำในการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการจัดการได้มีบทบาทหลักในการขุดค้นเช่นเดียวกับกลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพ มีความสามารถในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมพิพิธภัณฑ์ต่อไปได้

กิจกรรมการขุดค้นเตาเผาโบราณและหลุมเศษเครื่องถ้วยนี้จึงถือเป็นกิจกรรมสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถของคนในชุมชน เนื่องจาก เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนที่มีความสนใจได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ของชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ ใช้ความรู้ และถ่ายทอดความรู้ ร่วมกันเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการขุดค้นเตาเผามาก่อน ทำให้ได้มีโอกาสทบทวนความสามารถในการขุดค้น รวมทั้งถ่ายทอดให้กับกลุ่มคนที่ยังไม่มีประสบการณ์ที่ได้เข้ามาร่วม ตลอดจนเป็นการเสริมสร้างความมั่นใจและความเชื่อมั่นเห็นความสามารถของคนในชุมชนในการจัดการให้กับกลุ่มพิพิธภัณฑ์ ที่ได้คิดและตัดสินใจอย่างอิสระในการดำเนินงาน ทำให้เห็นพลังในการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนจนทำให้การดำเนินกิจกรรมสำเร็จลุล่วงไปอย่างรวดเร็ว

ภาพที่ 4.35

เตาเวียงบัว 3 ภายหลังการขุดค้น ทำให้เห็นเตาโบราณที่มี
ลักษณะเป็นเตาคู (เตาแฝด)

ภาพที่ 4.36

หลุมขุดค้นเศษเครื่องถ้วยเตาเวียงบัว 3 ทำให้เห็นผลิตภัณฑ์จากเตาเผา

หลุมจัดแสดงเศษเครื่องถ้วยนี้อยู่ติดกับเตาเผา 3 ทำให้เห็นว่าบริเวณรอบ ๆ เตาเผามีเศษเครื่องถ้วยกระจายอยู่ การพบผลิตภัณฑ์จากเตาเวียงบัวในปริมาณมากบ่งบอกถึงหัตถกรรมการผลิตขนาดใหญ่ การขุดค้นหลุมเศษเครื่องถ้วยบริเวณเตาเผา 3 นี้มีผู้เข้าร่วมขุดค้นหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มอาสาสมัครนักศึกษา กลุ่มอาสาสมัครจากมูลนิธิกรุงเทพประกันภัย ดังนั้นจึงได้มีการจัดแสดงหลุมขุดค้นนี้เพื่อเป็นตัวแทนความร่วมมือระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในการดำเนินการจัดการพิพิธภัณฑ์ร่วมกัน

ภาพที่ 4.37

อาสาสมัคร และชาวบ้านในชุมชนร่วมกันขุดค้นเตาโบราณและ
หลุมเศษเครื่องถ้วย

2. กิจกรรมการปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑ์และจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบัว มีการสร้างอาคารอาคารพิพิธภัณฑ์เป็นอาคารแบบถาวรเพื่อครอบคลุมเตาเก่ามะเฟือง ตามตำแหน่งที่ขุดค้น ในการสร้างพิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบัวนั้นมีแนวคิด และวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนบ้านบัวเองและเพื่อให้คนภายนอกที่สนใจได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของเมืองเวียงบัว รวมทั้งขั้นตอนการผลิตเครื่องถ้วยของแหล่งเตาเวียงบัวที่มีรูปแบบลวดลายสวยงาม เป็นเอกลักษณ์ และเรียนรู้การทำงานโบราณคดีชุมชนของชาวเวียงบัว

ภายหลังจากการขุดค้นเมื่อปี พ.ศ. 2548 ได้มีการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบัวโดยสร้างอาคารคลุมเตาเผาที่มีลักษณะถาวร ซึ่งเป็นการกำหนดจากโครงการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งการเข้าถึงทรัพยากรวัฒนธรรมที่สำคัญนี้ในลักษณะการสัมผัสตัวเตา เครื่องถ้วย ซึ่งมีการกันขอบเขต มีรั้วรอบกัน เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายต่อบรรดาทรัพยากรที่สำคัญนี้ จากวิธีการดังกล่าวทำให้คนในชุมชนไม่มีโอกาสเข้าใกล้ สัมผัส กับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีในชุมชน

การปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑ์ เป็นกิจกรรมที่มีระยะยาวนานกว่ากิจกรรมอื่น ๆ โดยก่อนหน้าช่วงทำกิจกรรมการขุดค้นได้มีการทุบรั้วไปบางส่วน และได้ดำเนินการปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑ์อย่างต่อเนื่องถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2553

ภาพที่ 4.38

ส่วนจัดแสดงของอาคารพิพิธภัณฑ์

ในการปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑ์นี้ รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร ได้มีการพูดคุยกับกลุ่มแกนนำพิพิธภัณฑ์ถึงแนวทางในการปรับปรุงอาคารเพื่อให้พิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบัวเป็นแหล่งเรียนรู้ที่คนเข้าถึงได้ง่ายมากยิ่งขึ้น ไม่รู้สึกเป็นทางการ จากปัญหาการจัดแสดงที่เกิดขึ้น ในการฟื้นฟูครั้งนี้จึงได้มอบหมายให้กลุ่มแกนนำพิพิธภัณฑ์ได้เป็นผู้ดำเนินการหลักในการปรับปรุงอาคาร โดยได้ทำการปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑ์ ดังนี้

1. ส่วนหอจัดแสดงเศษเครื่องถ้วย

ปัญหา ส่วนที่ 1 จัดแสดงหลุมขุดค้นเศษเครื่องถ้วย มีกำแพงก่อดล้อมรอบ สูงทึบ และมีราวเหล็กพาดด้านบนจำนวน 2 เส้น ยากแก่การมองเห็น เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะเอียงและต่ำกว่าปกติ ได้มีการปรับปรุงโดยการนำราวเหล็กออก และทุบกำแพงออกบางส่วนเพื่อทำทางเดิน

ด้านใน เป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าชมสามารถเดินเข้าชมด้านในได้ และเพิ่มตู้กระจกสำหรับจัดแสดงเศษเครื่องถ้วย

ภาพที่ 4.39

หลุมจัดแสดงเศษเครื่องถ้วยก่อนการปรับปรุง

ภาพที่ 4.40

ชาวบ้านในชุมชนได้แสดงความสามารถทางช่างในการปรับปรุงพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 4.41

หลุมจัดแสดงเศษเครื่องถ้วยภายหลังการปรับปรุงเพื่อให้คนสามารถ
เดินเข้าไปใกล้ได้มากขึ้น

ภาพที่ 4.42

ตู้กระจกสำหรับจัดแสดงเศษเครื่องถ้วยบริเวณหลุมเศษเครื่องถ้วย โดย
กลุ่มพิพิธภัณฑฯ ได้ทำการคัดเลือกเครื่องถ้วยสำหรับ
การจัดแสดงเอง

2. ส่วนห้องจัดแสดงโบราณวัตถุ

ปัญหาภายในพิพิธภัณฑ์ มีตู้จัดแสดงหลายขนาด และตู้มีสีแดงลายสีทองโดดเด่นกว่าวัตถุที่จัดแสดง และยังเป็นตู้ที่สั่งทำจากช่างภายนอก จึงได้มีการปรับปรุง โดยการทาสีตู้จัดแสดงใหม่เนื่องจากหากซื้อใหม่จะสิ้นเปลืองงบประมาณ และได้ทำการจัดวางใหม่

ภาพที่ 4.43

ตู้จัดแสดงก่อนการปรับปรุง

ภาพที่ 4.44

กลุ่มพิพิธภัณฑ์ได้ทำการทาสีตู้ และจัดวางตู้ใหม่

ภาพที่ 4.45

ผู้จัดแสดงภายหลังการปรับปรุง

ปัญหา ห้องกระจกจัดแสดงหลุมขุดค้นทางโบราณคดี เนื่องจากพื้นที่มีจำกัดและไม่สามารถขยายพื้นที่ได้ ดังนั้น จึงต้องทำการเพิ่มพื้นที่ในการจัดแสดง ได้ทำการปรับปรุง ทำการขุดค้นและเก็บเศษเครื่องถ้วยที่พบในหลุมขุดค้นห้องกระจก ทำการกลบหลุมและปูพื้นเพื่อเพิ่มพื้นที่ในการจัดแสดง และโดยทำกำแพงให้สูงขึ้นเพื่อใช้ในการติดป้ายนิทรรศการ และทำประตูทางออกเพื่อเชื่อมไปยังห้องจัดแสดงส่วนที่ 3

ภาพที่ 4.46

ห้องกระจกก่อนทำการปรับปรุง

ภาพที่ 4.47

กลุ่มพิพิธภัณฑฯ ขุดค้นและเก็บเศษเครื่องถ้วยที่พบในหลุมขุดค้น
ห้องกระจก ทำการกลบหลุมและปูพื้นเพื่อเพิ่ม
พื้นที่ในการจัดแสดง

ภาพที่ 4.48

ห้องกระจกภายหลังทำการปรับปรุง และทำประตู

3. ส่วนจัดแสดงเตาเผาและหลุมขุดค้นเศษเครื่องถ้วย
 ปัญหากำแพงที่รอบด้านหลุมเตาเผาเผา และเข้าไม่ถึงตัวเตา

ภาพที่ 4.49

กำแพงที่กรอบด้านหลุมเตาเผาเผา

ภาพที่ 4.50

ภายหลังการปรับปรุงและเพิ่มทางเดินเข้าไปในส่วนที่จัดแสดงเพิ่ม

ภาพที่ 4.51

การเพิ่มพื้นที่ส่วนจัดแสดง ซึ่งจัดเป็นห้องสมุดให้คนมาศึกษาค้นคว้า
 เศษเครื่องถ้วย โดยเยาวชนได้ร่วมจัดเศษถ้วยใส่ลิ้นชัก

เพิ่มพื้นที่ในส่วนของการจัดแสดงวัตถุโบราณ ได้แก่เศษเครื่องถ้วยที่ค้นพบที่อยู่ใน
 ส่วนของหลุมขุดค้นเตาเผาคุ้ โดยใส่ในตู้ลิ้นชัก ให้คนมาศึกษาได้ ซึ่งถือเป็นส่วนห้องสมุด
 พิพิธภัณฑ์ที่ไม่ได้มีแค่ตัวหนังสือ ให้คนมาศึกษา แต่มีของจริงให้คนได้มาสัมผัสมาศึกษาทำให้คน
 ได้ใช้เวลาในการแสวงหาความรู้ในพิพิธภัณฑ์ยาวนานขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นส่วนที่สามารถจัด
 นิทรรศการหมุนเวียนได้

การปรับปรุงโครงสร้างภายในอาคารพิพิธภัณฑ์ในส่วนของห้องจัดแสดงหลุมขุดค้น
 เศษเครื่องถ้วย ห้องจัดแสดงเศษเครื่องถ้วย และห้องจัดแสดงเตาเผาคุ้ (เตาแฝด) ที่มีการขุดค้น
 เพิ่มเติม เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงสำหรับทุกคนในการเยี่ยมชมเตาเผาโบราณ หลุมขุดค้นเศษเครื่อง
 ถ้วย และการจัดแสดงเศษเครื่องถ้วย รวมทั้งการปรับปรุงส่วนอื่น ๆ นอกอาคารพิพิธภัณฑ์ที่เป็น
 ปัญหา ซึ่งการเปิดกว้างให้คนที่สนใจได้มีโอกาสสัมผัส จำต้อง เข้าถึงวัตถุเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้

4. การปรับปรุงนกอาคารพิพิธภัณฑ

ได้มีการปรับปรุง รื้อ ทบ ย้าย อาคารในส่วนอื่น ๆ เพิ่มเติม

ภาพที่ 4.52

ภาพห้องน้ำเดิม ที่อยู่บริเวณเหนือเตา ซึ่งสะท้อนให้เห็นการจัดการโดย
คนภายนอกมีการออกแบบตามความเชี่ยวชาญ แต่ไม่เข้าใจถึง
ความคิด ความเชื่อของชาวบ้านซึ่งเคารพนับถือว่า
เตาเผาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีบรรพบุรุษ
เจ้าของเตาในสมัยโบราณสิงสถิตอยู่
และห้องน้ำที่สร้างขึ้นใหม่

ภาพที่ 4.53

ชาวบ้านในชุมชน ได้แสดงความสามารถทางช่างในการปรับปรุงห้องน้ำ

ภาพที่ 4.54

ประตูปิพิธภัณฑที่ซึ่งคับแคบไม่มีที่จอดรถ ทำการปรับปรุงโดยย้ายประตู
ทางเข้าไว้ที่บริเวณทางด้านทิศเหนือของรั้วพิพิธภัณฑที่ บริเวณ
ด้านหน้าพิพิธภัณฑที่จะมีเนินดินได้ต้นมะขาม
ที่สามารถทำเป็นที่นั่งและที่จอดรถ

ภาพที่ 4.55

การทำทางเข้าใหม่ด้านทิศเหนือของรั้วพิพิธภัณฑที่

ภาพที่ 4.56

ชาวบ้านทำการปรับปรุงทางเข้าพิพิธภัณฑ

ภาพที่ 4.57

ทำการย้ายศาลพระภูมิจากเดิมอยู่บริเวณด้านหน้าต้นไม้เฟื่อง
ซึ่งเป็นร่องน้ำทิ้งจากหลังคาพิพิธภัณฑซึ่งไม่เหมาะสม
แก่การตั้งศาลพระภูมิมาไว้ทางด้านหน้า
อาคารพิพิธภัณฑ

กิจกรรมการปรับปรุงอาคารและการจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑ์ในกระบวนการฟื้นฟูความสามารถชุมชนครั้งนี้จึงใช้แนวคิดในการกระจายอำนาจ (decentralizing) เข้ามาแก้ไขปัญหา เหตุที่ต้องมีการทบทวน หรือ ส่วนต่าง ๆ นั้นเพื่อเป็นการสลายอำนาจแบบรวมศูนย์ และสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการพิพิธภัณฑ์ โดยวิธีการที่ใช้ในการปรับปรุงพิพิธภัณฑ์นั้น เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ลงมือทำด้วยตนเอง โดยวิธีการให้กลุ่มพิพิธภัณฑ์บริหารเงินเอง จากเดิมที่การทำงานชาวบ้านไม่ได้มีโอกาสในการบริหารเงินด้วยตนเองและเคยชินกับการใช้จ่ายเงินต้องคอยมีใบเสร็จกำกับทุกครั้ง การไว้วางใจให้ชาวบ้านบริหารเงินเองนั้น เชื่อว่าจะเป็น การสร้างความเชื่อมั่นให้กับชาวบ้านว่าเขาสามารถบริหารจัดการได้ และเป็นการให้ชาวบ้านแสดงออกถึงความสามารถของตน เนื่องจากชาวบ้านมีฝีมือทางการช่าง ในการดำเนินการก่อสร้าง ชาวบ้านก็เน้นการก่อสร้างที่ทำได้ง่าย สอดคล้องกับความรู้ โดยการเลือกใช้วัสดุที่มีอยู่แล้วมาประยุกต์ใช้ และเน้นใช้แรงงานภายในชุมชนไม่ต้องพึ่งพาภายนอก เนื่องจากกิจกรรมนี้ต้องใช้ระยะเวลานาน ตั้งแต่ก่อนและหลังที่จะมีกลุ่มคนต่าง ๆ เข้าไปร่วมทำกิจกรรมชุดคันช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2548 โดยชาวบ้านได้ดำเนินการเองทั้งหมด แม้ว่าจะไม่มีผู้รับผิดชอบโครงการคอยอยู่ด้วย ชาวบ้านได้แสดงความสามารถและความรับผิดชอบงานจนสำเร็จ กิจกรรมนี้จึงเป็นกิจกรรมร่วมกันนำ ร่วมกันทำ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบัวเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ โดยมีเรื่องราวความรู้ที่หลากหลาย ทั้งเรื่องทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี จากการศึกษาแหล่งเตาเผาโบราณและเศษเครื่องถ้วย รวมทั้งเรื่องราวของคนเวียงบัวในปัจจุบัน สำหรับผู้ที่สนใจเข้าชมและยังเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าสำหรับผู้สนใจ อาทิ นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ ผู้ที่สนใจ ได้มาศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งเตาโบราณบ้านบัวได้ เพื่อให้คนส่วนใหญ่ที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และยังไม่ได้มาร่วมเรียนรู้ ได้เข้าถึงมากยิ่งขึ้น พิพิธภัณฑ์ก็จะทำหน้าที่ในการเป็นแหล่งนำเสนอและถ่ายทอดความรู้ สร้างความเข้าใจ ไปสู่กลุ่มคนอื่น ๆ ขยายไปสู่วงกว้างมากยิ่งขึ้น โดยสื่อหนึ่งที่ใช้นำเสนอ คือ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ โดยอาศัยสื่อในพิพิธภัณฑ์ทั้งเตาเผาและโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์เป็นสื่อ แล้วได้มีการจัดแสดงเรื่องราวผ่านการจัดนิทรรศการเพื่อให้คนได้รู้มากขึ้น เข้าใจถึงภูมิปัญญา และการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของคนในอดีต โดยมีการนำเสนอที่ง่าย ในรูปแบบของรูปภาพ มากกว่าการอ่านเป็นตัวหนังสือ ในการจัดทำนิทรรศการแสดงเรื่องราวเตาโบราณบ้านบัวทั้งชุด ความรู้วิชาการด้านโบราณคดี และชุดความรู้ที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของชาวบ้านบัวในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

การจัดแสดงนอกจากความรู้ในเรื่องราวการศึกษาทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของคนในอดีตแล้ว ควรให้ความสำคัญกับเรื่องราวของชาวเวียงบัวในปัจจุบันควบคู่ไปด้วยเพื่อให้เห็นความสามารถของชาวเวียงบัวในปัจจุบันเพื่อช่วยในการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ในฐานะที่เป็นสื่อกลางให้คนเกิดการเรียนรู้ ไม่เพียงแต่การจัดแสดงหลักฐานทางโบราณวัตถุในอดีต สิ่งที่สำคัญต้องเห็น “คนใน” ด้วย การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์จึงเป็นพื้นที่แสดงตัวตนของคนในชุมชนด้วย

จากวิธีคิดดังกล่าว ในส่วนของการปรับปรุงการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์นี้ล้วนมีเรื่องราวที่คนในชุมชนได้เข้ามาเกี่ยวข้อง ตั้งแต่เริ่มต้น ทุกเพศ ทุกวัย ได้เข้าร่วมขุดค้น ชาวบ้านต่างรู้สึก สุขที่เห็นรูปของตนอยู่ในบอร์ดนิทรรศการ ได้รำลึกถึงความหลัง ถึงเหตุการณ์เรื่องราว ทำให้รู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 4.60

กลุ่มพิพิธภัณฑ์ร่วมกันติดตั้งป้ายจัดแสดงในอาคารพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 4.61

ป้ายจัดแสดงกระบวนการวิจัยโบราณคดีชุมชนที่แหล่งเตาเวียงบัวและ
กิจกรรมยุวโบราณคดีชุมชน

ที่มา: สายันต์ ไพเราะญจิตร

ภาพที่ 4.62

เด็กในชุมชนดูรูปตนเองจากนิทรรศการที่จัดแสดง

นอกจากนี้ ผู้คนในชุมชนสามารถเป็นสื่อในการนำเสนอด้วยวาจา การนำชม การพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนอื่น ๆ ในชุมชนและที่มาจากนอกชุมชนได้อย่างเป็นธรรมชาติ ชุมชนก็สามารถนำเสนอวิถีชีวิตของคนในชุมชนผ่านการบอกเล่าได้ ความรู้ความเข้าใจของคนในชุมชนก็ยังสามารถแปลงไปสู่สื่อต่าง ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ อาทิ หนังสือ เอกสาร แผ่นพับต่าง ๆ ตามความสามารถของกลุ่ม ก็จะเป็นการขยายไปในวงกว้างมากขึ้นเรื่อย ๆ

การจัดแสดงจึงมีส่วนที่จะช่วยในการฟื้นฟูความสามารถของชุมชน เพราะทุกคนมีพื้นที่ในการแสดงตัวตน ทำให้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง การปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑ์และการจัดแสดงนั้น กลุ่มพิพิธภัณฑ์ได้มีบทบาทหลักในการจัดการร่วมกับโครงการโบราณคดีชุมชน และเป็นสร้างความเชื่อมั่นให้กับกลุ่มพิพิธภัณฑ์ในการบริหารจัดการ โดยให้ความไว้วางใจในการให้กลุ่มพิพิธภัณฑ์บริหารเงินกันเอง ทำให้มีโอกาสคิดและตัดสินใจได้อย่างอิสระทั้งยังเสริมสร้างความสามารถในการบริหารจัดการของกลุ่ม ที่สุดแล้วโครงการโบราณคดีก็เปลี่ยนบทบาทจากการนำในตอนแรกเปลี่ยนเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำกับชาวบ้านและให้ชาวบ้านมีบทบาทในการเป็นผู้ดูแลแทน

กิจกรรมการปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑ์และการจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑ์ ทำให้เห็นถึงความสามารถของกลุ่มพิพิธภัณฑ์เกิดผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับ ชุมชนเกิดความมั่นใจในความรู้ มั่นใจในการจัดการ เนื่องจากสามารถทำในสิ่งที่ตนเองมีความรู้นำมาใช้ และเทคนิคง่ายที่ตนเองทำได้ ได้วางแผน คิด ตัดสินใจ ใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น ผลจากการที่ตนเองได้ใช้ความสามารถในการจัดการด้วยตนเอง ทำให้ชุมชนเกิดความมั่นใจ เกิดกำลังใจในการจัดการพิพิธภัณฑ์และเกิดพลังของกลุ่มที่จะขับเคลื่อนการจัดการพิพิธภัณฑ์ต่อไป

3. กิจกรรมการอนุรักษ์และจัดทำระบบทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์

บริเวณพื้นที่ชุมชนบ้านบัวได้มีการค้นพบวัตถุโบราณประเภทเศษถ้วยชามในลักษณะ และลวดลายต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัตถุพิพิธภัณฑ์และง่ายต่อการศึกษา จึงได้มีการจัดระบบทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์ขึ้น เป็นการเก็บรักษาให้ชุมชนและเผยแพร่ให้ทุกคน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และทะเบียนวัตถุเป็นเครื่องช่วยจำ ช่วยนับจำนวนวัตถุที่มีไม่ให้สูญหายง่าย เพื่อคนในชุมชนจะได้ดูแลรักษาต่อไปได้

ภาพที่ 4.63

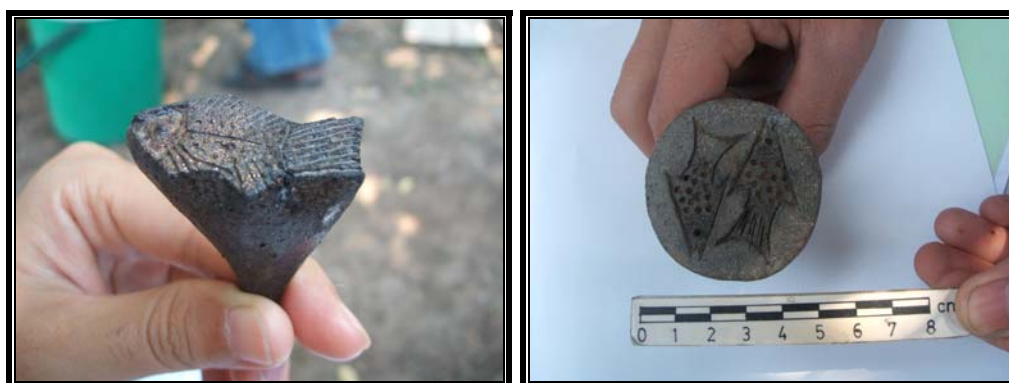
เศษเครื่องถ้วยที่มีจำนวนมากซึ่งยังไม่ได้ทำทะเบียน

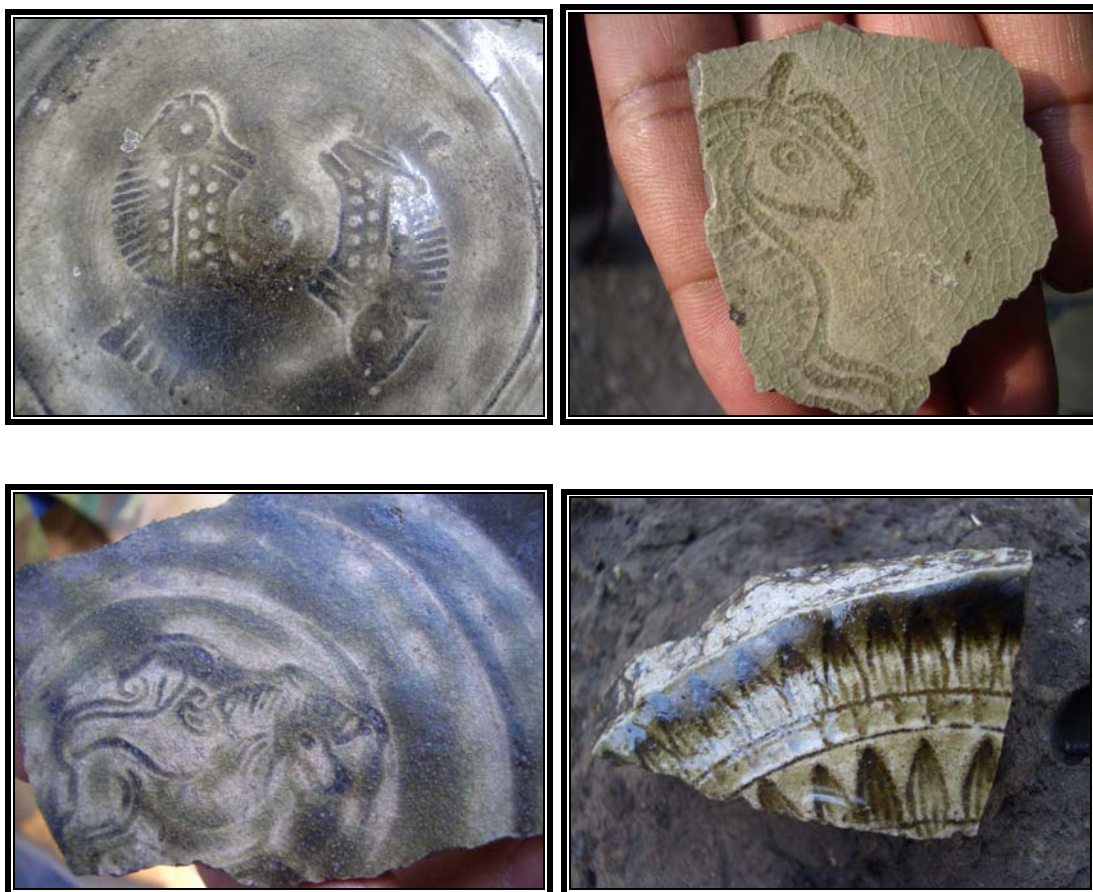
เครื่องถ้วยในแหล่งเตาเวียงบัว มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในเรื่องของลวดลายที่พบในจาน/ชามซึ่งเป็นลวดลายที่เกิดจากการใช้ตราประทับ กดประทับให้เกิดลวดลายต่าง ๆ บริเวณตรงกลางด้านในชาม โดยลวดลายสำคัญที่พบ ได้แก่ ลายปลาคู่ ลายช้าง ลายนกยูง ลายสิงห์ ลายดวงอาทิตย์ ลายกัณหอย ลายก้านขด ฯลฯ ซึ่งเป็นลวดลายแบบพิเศษที่ไม่เคยปรากฏในเครื่องถ้วยชามจากแหล่งเตาอื่น ๆ ที่เคยมีการค้นพบทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของแหล่งเตาเวียงบัว

ภาพที่ 4.64

ตัวอย่างตราประทับ ที่พบในแหล่งเตาโบราณบ้านบัว

ภาพที่ 4.65
ตัวอย่างลวดลายที่พบในแหล่งเตาบ้านบัว

ภาพที่ 4.66
เด็กในชุมชนช่วยกันทำความสะอาดเครื่องถ้วย

ในวันแรกของการทำกิจกรรมนั้นเด็กและเยาวชนเห็นอาสาสมัครนักศึกษาโบราณคดีทำการจัดเตรียมโบราณวัตถุในห้องจัดแสดง และอุปกรณ์ ซึ่งเด็ก ๆ เองต่างก็สนใจแต่ก็ยังไม่กล้าที่จะเข้าไปดูเพราะอาสาสมัครทำงานเท่านั้น เพราะอาสาสมัครนักศึกษาที่เป็นนักโบราณคดีนั้นต่างมีความรู้และเชี่ยวชาญในเรื่องการจัดทำทะเบียนเป็นอย่างดี ประกอบกับวิธีการที่คุ้นเคยจากการศึกษาในระบบการทำงานบางครั้งจึงยังไม่ได้เปิดโอกาสให้กับบุคคลอื่นได้เข้ามามีส่วนร่วมแต่เมื่อได้รับการกระตุ้นจากหัวหน้าโครงการโบราณคดีชุมชน ทำให้ในวันต่อมาอาสาสมัครนักศึกษาโบราณคดีได้ชักชวนกลุ่มเด็กที่สนใจให้มาร่วมจัดทำทะเบียนวัตถุ โดยให้เด็กลงมือทำด้วยตนเองในการวัดขนาด กว้างยาวสูง วาดภาพ เมื่อได้เข้ามามีส่วนร่วมเด็ก ๆ ต่างก็รู้สึกสนุกสนาน ได้หยิบจับวัตถุต่าง ๆ ทำให้เด็กได้รู้จักสังเกตลักษณะและจินตนาการถึงรูปร่าง รูปทรงของวัตถุต่าง ๆ ที่นำมาทำทะเบียน กิจกรรมดังกล่าวทำให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้จากการลงมือทำด้วยตนเอง เด็กแบ่งหน้าที่กันตามสมัครใจ ตามกำลังความสามารถ และความสนใจ ทำให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของวัตถุจัดแสดง เด็กจึงกลายเป็นผู้มีส่วนหลักในกิจกรรมการจัดทำทะเบียนวัตถุ พิพิธภัณฑ์โดยได้รับการอำนวยความสะดวกและกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมต่อเนื่องจากพื้นที่เป็นอาสาสมัครนักศึกษาโบราณคดี และอาสาสมัครเองก็ได้เรียนรู้จากเด็กในวิธีการทำงานโดยการมีส่วนร่วม

ภาพที่ 4.67

กลุ่มเด็กและเยาวชนในการจัดทำทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์

การจัดทำระบบทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์ ในเบื้องต้นได้มีการจำแนกกลุ่มวัตถุพิพิธภัณฑ์ที่พบในแหล่งเตาเวียงบัว ซึ่งชาวบ้านกลุ่มพิพิธภัณฑ์ได้มีส่วนร่วมในการช่วยคัดแยกและจำแนกกลุ่มวัตถุพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวให้เป็นหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการทำทะเบียน เนื่องจาก

ชาวบ้านกลุ่มพิพิธภัณฑสถานสามารถบอกได้ว่าวัตถุชิ้นไหนมีที่มาจากแหล่งใดในชุมชน เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์

ขั้นตอนในการทำทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑสถานในวัตถุพิพิธภัณฑสถานแต่ละชิ้น จะมีการบันทึกแหล่งที่พบ และรหัส รวมทั้งบันทึกลักษณะของวัตถุพิพิธภัณฑสถานดังกล่าว เพื่อเป็นการอนุรักษ์โบราณวัตถุไว้ และเพื่อนำมาใช้ในการจัดแสดง รวมทั้งเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ภาพที่ 4.68

นอกจากเตาเผาโบราณแล้วยังปรากฏหลักฐานเครื่องมือหินและ
เครื่องมือโลหะที่ใช้ในการจัดแสดงสมัยก่อนประวัติศาสตร์
ของเมืองเวียงบัว

ภาพที่ 4.69

เศษเครื่องถ้วยจำนวนมากที่พบจากเมืองเวียงบัว ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์จาก
เตาเผาแบบล้านนา

กิจกรรมการจัดทำระบบทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์ แสดงให้เห็นถึงความสามารถของเยาวชน และความรับผิดชอบจนงานสำเร็จลุล่วงไปได้ โดยเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมตามใจและความถนัด ทั้งยังทำให้เกิดความรู้สึกรักภาคภูมิใจ เกิดความรู้สึกร่วมกันกับถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ และจะเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนต่อไปได้

การดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 นั้น เป็นกิจกรรมการพัฒนาในเชิงกระบวนการ แม้จะเป็นกิจกรรมที่ดำเนินไปในระยะเวลาอันสั้น แต่ก็ทำให้เห็นความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์ นอกจากเห็นผลสำเร็จของงานที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม คือ ได้เห็นตัวเตาเผา เกิดหลุมเศษเครื่องถ้วย ได้เปลี่ยนแปลงอาคารพิพิธภัณฑ์และการจัดแสดงใหม่ ได้ทะเบียนโบราณวัตถุ และเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญต่อการแสดงบทบาทและตัวตนหรืออัตลักษณ์ของท้องถิ่นและวัตถุสิ่งของไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้พิพิธภัณฑ์นั้นมีคุณประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับคนในชุมชน เนื่องจากชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาจึงเป็นการทำงานในลักษณะคิดไป ทำไป แก้ปัญหาไปในเชิงกระบวนการมากกว่าการแก้ปัญหาด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ทุกอย่างเป็นปัจจัยให้เกิดความสามารถได้ โดยวิธีการอาจจะเปลี่ยนแปลง ยืดหยุ่นได้ ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้คนเกิดกระบวนการคิด และทำเป็นระบบมากขึ้น จากกิจกรรมหลักดังกล่าวได้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะจากการทำงาน ความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของตนเองได้ และเกิดการยอมรับความสามารถของคนในชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์ ผลที่ตามมาจากการทำกิจกรรม ช่วยเสริมศักยภาพให้กับปัจเจกบุคคลและกลุ่ม ให้ได้รับการยอมรับมากขึ้น และบุคคลเหล่านี้จะสามารถเป็นบุคคลที่จะนำในการจัดการพิพิธภัณฑ์ได้ในอนาคต

ผลจากการที่คนจำนวนหนึ่งได้มาทำงานร่วมกัน โดยสมัครใจ ทำให้เกิดพลังของความเป็นชุมชนเกิดขึ้น โดยมีเป้าหมายร่วมกันและสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่จะนำไปสู่การฟื้นฟูความสามารถของชุมชน และฟื้นฟูความเป็นชุมชนให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง การที่คนได้มาร่วมทำงานนั้นสร้างให้เกิดความสัมพันธ์ ก่อให้เกิดความเสียสละ ความเอื้ออาทรเกื้อกูล ทำนุบำรุงแก่กันและกันในหมู่สมาชิกของชุมชน โดยมีการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันดีขึ้น หรือเกิดภาวะที่เรียกว่า ความเป็นชุมชนเกิดขึ้น และสามารถเป็นพลังขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้

คุณลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาความสามารถของชุมชนบ้านบัวในการจัดการพิพิธภัณฑ์ ผู้ศึกษาสังเกตได้จากการที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการในกระบวนการของกิจกรรมพิพิธภัณฑ์ทั้งหมด คือ การขุดค้นเตาโบราณ การทำทะเบียนวัตถุ การใช้ฝีมือเชิงช่างใน

ออกแบบ ก่อสร้าง ดัดแปลง การปรับปรุงก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถาน การบริหาร-อนุรักษ์ทรัพยากรที่เกิดขึ้น ดัดแปลงออกแบบการสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานจากวัสดุที่เหลือใช้และวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น การพัฒนากลุ่มพิพิธภัณฑสถาน

กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนด้วยกิจกรรมที่จัดขึ้น กระตุ้นให้ชุมชนได้แสดงความสามารถที่มีอยู่ แต่ไม่มีความมั่นใจ ให้กลับมามีความมั่นใจ และแสดงพลังร่วมกันในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน โดยความสามารถของชุมชนที่ได้รับการฟื้นฟูให้มีความแข็งแรงขึ้น คือ

1. ความสามารถในการคิด ตัดสินใจ การทำงานที่เปิดโอกาส ทำให้ในแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมเกิดจากการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เลือกกระทำในสิ่งต่าง ๆ โดยมีรูปแบบและวิธีการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ทุกคนร่วมกันคิด ตัดสินใจได้อย่างอิสระ

2. ความสามารถในการลงมือปฏิบัติ จากการดำเนินกิจกรรมชุมชน จะเห็นได้ว่าชุมชนมีความสามารถในการลงมือกระทำจนเกิดผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรม และเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในการทำงาน ที่มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน

3. ความสามารถในการสร้างกลุ่ม เป็นการสร้างให้เกิดการทำงานร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดเห็นผลสำเร็จในการจัดการได้ โดยมีการทำงานในลักษณะที่สร้างความสัมพันธ์ที่เป็นไปในลักษณะเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ แบ่งปัน ให้กำลังใจกันและกันด้วยความรัก การมุ่งดีมุ่งเจริญ หรือสร้างให้เกิดความเป็นชุมชนขึ้น สามารถขยายผลไปสู่ความสำเร็จในการใช้การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีไปพัฒนาหรือแก้ปัญหาด้านอื่น ๆ ของชุมชนต่อไป

4. ความสามารถในการแก้ไขปัญหา สร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับ ในการดำเนินกิจกรรมทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของตน และเกิดการยอมรับในความสามารถ ทำให้เกิดพลังในการต่อรองกับหน่วยงานภายนอกในการดำเนินงานที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน จากกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนทำให้เห็นว่าชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงความสำคัญ เห็นคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนที่เห็นเป็นรูปธรรม ได้แก่ การอนุรักษ์เตาเผาโบราณในชุมชน โดยแหล่งเตาเผาโบราณบ้านบัวนั้นพบเตาเผาและเศษเครื่องถ้วยกระจัดกระจายทั่วในหมู่บ้านบัว ตามไร่นา พบเนินดินที่ตั้งเตาเผาทั่วไป เดิมทีวิธีการทำเกษตรของชุมชนได้ส่งผลให้เตาเผาถูกทำลายโดยการไถดินเพื่อขยายพื้นที่ทำการเกษตร แต่ในปัจจุบัน ชาวบ้านกลุ่มพัฒนาพิพิธภัณฑสถานได้ตื่นตัวในการอนุรักษ์ และได้ทำการสำรวจเตาเผาที่มีในชุมชน เมื่อพบบริเวณที่เป็นแหล่งเตาเผาโบราณแล้วก็จะทำการกันแนวเขตเพื่อไม่ให้บริเวณดังกล่าวถูกทำลายเสียหาย บางครั้งกลุ่มพิพิธภัณฑสถานได้สำรวจแหล่งเตาเผาในชุมชนแล้วพบเตาเผาที่อยู่บนที่ดินที่ทำการเกษตรของชาวบ้านก็ได้ทำการพูดคุยกับชาวบ้านไม่ให้ทำลาย ซึ่งชาวบ้าน

เจ้าของที่ดินดังกล่าวก็ให้ความร่วมมือในการรักษาพื้นที่บริเวณดังกล่าวไว้ แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนเห็นความสำคัญ และเห็นคุณค่าของเตาเผาโบราณ รวมทั้งได้ช่วยกันอนุรักษ์ให้คงอยู่ จากประสบการณ์ที่สั่งสมมาทำให้ชาวบ้านสามารถระบุบริเวณที่เป็นแหล่งเตาได้ จึงมีการค้นพบแหล่งเตาใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น โดยชาวบ้านสามารถสังเกตได้จากลักษณะเนินดิน และเนื้อดิน ความสามารถทางโบราณคดีของชาวบ้านนี้เองทำให้เกิดผลในทางอนุรักษ์แหล่งเตาเผาไว้ได้

ภาพที่ 4.70

กลุ่มแกนนำพิพิธภัณฑสถานกลุ่มอาสาสมัครนักศึกษาโบราณคดีสำรวจ
แหล่งเตาเผาและคูเมืองซึ่งชาวบ้านได้มีการสำรวจ
และค้นพบเตาเผาอื่น ๆ โดยชาวบ้านเอง

ภาพที่ 4.71

ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงตำแหน่งเตาเผาที่พบจากการสำรวจของชาวบ้าน

ที่มา: สายันต์ ไพเราะญจิตร

ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนในการให้คุณค่าของชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรเตาโบราณ คือ การขุดถนนเพื่อก่อสร้างถนนลาดยางในชุมชนได้มีการไถปรับที่ดินเพื่อทำถนน กลุ่มพิพิธภัณฑสถานก็ได้ทำการเดินสำรวจตามแนวที่มีไถดินเพื่อสำรวจเตาเผาโบราณ ทำให้พบเตาโบราณอีกจำนวนหลายเตา เมื่อพบว่าบริเวณใดมีแหล่งเตาโบราณ ก็จะทำให้เว้นและขยับเส้นทางทำถนนออกไป การที่ชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมอนุรักษ์แหล่งเตาเผาโบราณในชุมชนไว้ได้ เช่นนี้เป็นการช่วยลดอัตราการทำลายแหล่งโบราณคดีได้เป็นอย่างดี เนื่องจาก หากชาวบ้านไม่ทำการอนุรักษ์ไว้ หลักฐานทางโบราณคดีก็就会被ทำลายเสียหาย ซึ่งหากขอให้ทางผู้เชี่ยวชาญมาสำรวจก็อาจไม่ทันการณ์ การที่ชาวบ้านสามารถอนุรักษ์แหล่งเตาไว้ได้เช่นนี้ ถือเป็นการแบ่งเบาภาระภาครัฐในการดูแลแหล่งโบราณคดีที่มีอยู่ได้อย่างเห็นผล ถ้าชาวบ้านทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ เห็นด้วยร่วมกันมากขึ้น ก็จะสร้างเป็นพลังร่วมกันในการอนุรักษ์มากขึ้นได้

ภาพที่ 4.72

การตัดถนนแล้วพบเตาโบราณ สมาชิกกลุ่มพิพิธภัณฑสถานได้ขุดค้นพื้นที่บริเวณที่พบซากเตาเผาให้ถูกทำลาย

นอกจากนี้ โครงการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนยังได้เสริมสร้างความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรโบราณคดีโดยการเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับวัตถุ ซึ่งก็คือ ตัวเตาและหลุมเศษถ้วย เพื่อให้เกิดความมั่นคงแข็งแรง โดยให้ชาวบ้านสามารถเรียนรู้และประยุกต์กับสิ่งที่มีในชุมชน และสามารถทำต่อเองได้ เพราะเป็นวิธีการที่ทำได้ง่ายไม่ซับซ้อน ดังนั้น ในอนาคตกลุ่มแกนนำพิพิธภัณฑสถานจึงมีศักยภาพ และบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ภาพที่ 4.73

กลุ่มพิพิธภัณฑสถานได้ทำการทดลองผสมกาวและฉีดยาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากร

กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการเตาโบราณบ้านบัว ทำให้ชาวบ้าน “ได้คิด” และ “ได้ทำ” มากขึ้น จากที่เป็นเพียงคนใช้แรงงานอย่างเดียวทำให้ชาวบ้านได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่สำคัญ เนื่องจากทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นในการจัดการพิพิธภัณฑ์ว่าชาวบ้านสามารถจัดการได้ด้วยตนเอง ผลจากกระบวนการทำให้ชาวบ้าน “คิดได้” และ “ทำได้” มากขึ้น ดังที่พรศักดิ์ เฉพาะธรรม แกนนำคนหนึ่งในการจัดการพิพิธภัณฑ์ได้กล่าวไว้

... ตอนเกิดเรื่องเฉยเลยอะ ไม่รู้จะทำอย่างไรงั้น อย่างพวกผมก็ตายละไม่รู้จะทำอย่างไรงั้น คือ หาทางออกไม่ได้ คือพวกผมนี้ส่วนมาก คือเป็นคนใช้แรงงานอย่างเดียว นะ เราไม่ได้เป็นคนคิด ออกความคิดเห็นอะไรอย่างนี้ เหมือนคิดมาให้แล้วนะ ละมาให้เราทำ แต่พอมาโดนอย่างนี้ พวกเราก็เลยอึ้งเลยหยุดทันที แต่พอรอบหลังชาวบ้าน พวกผมนี้เริ่มมีบทบาทเข้าไปจัดการในตัวเองทำนั่นทำนี่ เราสามารถแสดงความคิดเห็น มันได้เต็มที่ คือ บางคนที่เขาเข้ามาทำโครงการ เขาได้ฟังความเป็นมาเป็นไป ก็ฟังว่าอยากจะทำอะไรกัน พวกเราก็รู้สึกว่ เราเริ่มทำอะไรได้มากขึ้น ทำได้เต็มที่มากกว่าแต่ก่อนที่เราจะต้องไปลงแรงอย่างเดียว. . . (พรศักดิ์ เฉพาะธรรม, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2553)

กระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์ยังเสริมสร้างให้กลุ่มพิพิธภัณฑ์เกิดขวัญ และกำลังใจที่ดีในการทำงาน โดยสะท้อนจากคำพูดของ นายศักดิ์ เฉพาะธรรม หนึ่งในแกนนำพิพิธภัณฑ์ ที่กล่าวว่าให้กับผู้ศึกษาฟังว่า “ยิ่งอยู่ก็ยิ่งเจอเตา เมื่อก่อนยังไม่เห็น สงสัยพัฒนาแล้ว เป็น (สิ่งศักดิ์สิทธิ์) ก็เลยอยากให้เห็น” ชาวบ้านได้สำรวจพบซากเตาเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เดือนมกราคม พ.ศ. 2553 ชาวบ้านได้สำรวจพบซากเตาแล้วกว่า 34 เตา

ส่วนที่ 4 ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์

ภายหลังจากกิจกรรมหลักในช่วงเดือนตุลาคม ผู้ศึกษาได้ติดตามเยี่ยมเยียนชุมชนระยะหนึ่ง พบว่าชุมชนยังสามารถบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีคณะกรรมการพิพิธภัณฑ์ ดูแลรับผิดชอบ พัฒนาอาชีพปั้นดิน การอนุรักษ์เตา การดูแล และบริการ เป็นต้น ขณะเดียวกันก็พบการดำเนินการที่มีผลต่อกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์ได้แก่

ปัจจัยภายนอก

สภาวัฒนธรรมจังหวัด

ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2553 เมื่อปฏิบัติการกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรม ดำเนินการยังไม่แล้วเสร็จพร้อมที่จะนำเสนอต่อสาธารณะ ได้มีการกำหนดพิธีการเสวนา “แหล่งโบราณคดีเวียงบัว: อารยะพายาว” ขึ้นเพื่อสรุปผลการฟื้นฟูของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งถือเป็นการเปิดตัวพิพิธภัณฑ์อย่างเป็นทางการ และกำหนดวันเสวนาขึ้นในวันที่ 16 มกราคม 2553 โดยจะเชิญผู้ว่าราชการจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด ฯลฯ มาร่วมในพิธีเปิด การจัดงานในครั้งนี้ เป็นการกำหนดการจัดงานโดยผู้ที่มีอำนาจรัฐ ชาวบ้านไม่มีสิทธิมีเสียงที่จะคัดค้าน แม้จะรู้สึกว่ายังไม่พร้อมสำหรับการเปิดตัวพิพิธภัณฑ์สู่สาธารณะ ในการจัดเสวนาได้มีการประชุมชาวบ้านให้เตรียมเรื่องสถานที่และอาหารโดยมีงบประมาณมาให้ โดยมีการแบ่งกลุ่มชาวบ้านเพื่อรับผิดชอบเรื่องดังกล่าวให้ชาวบ้านชายช่วยกันหาไม้เพื่อมาทำเป็นซุ้ม และให้กลุ่มแม่บ้านรับผิดชอบเรื่องอาหาร

การเตรียมสถานที่ก่อนวันเสวนานั้น กลับพบว่า เป็นเต็นท์ผ้าใบที่นำมาใช้แทน โดยการเหมาจ่ายชาวบ้านกลุ่มหนึ่งให้มาดำเนินการเรื่องสถานที่ การกางเต็นท์ และจัดเก้าอี้ เมื่อชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้รับค่าจ้างดำเนินการเรื่องสถานที่ ชาวบ้านที่เหลือจึงไม่ยินดีที่จะมาช่วยในเรื่องสถานที่เท่าใดนัก เนื่องจากให้เหตุผลว่าไม่ใช่หน้าที่ของตนเองหรือมีการจ้างแล้วจึงไม่จำเป็นต้องทำ และผลจากการจัดเสวนาครั้งนี้ทำให้พบว่าชุมชนยิ่งแตกแยกกันมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการใช้เงินในการจ้าง จากเดิมที่ชาวบ้านเคยทำกันเองช่วยเหลือกันเองในการจัดการได้ แต่การที่ใช้เงินนำในการทำงานกับชาวบ้านทำให้ชาวบ้านหวัดวิตกว่าในครั้งต่อไป หากไม่มีเงินชาวบ้านก็จะไม่ทำกัน ดังนั้นจึงทำให้เกิดผลกระทบต่อการฟื้นฟูความสามารถของ

เทศบาลตำบลแม่กา

เป็นอีกปัจจัยภายนอกหนึ่งที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อการฟื้นฟูความสามารถของชุมชน โครงการปรับภูมิทัศน์ ส่งเสริมพืชสมุนไพรในชีวิตประจำวัน โครงการอบรมอาชีพชาวบ้าน ในแต่ละโครงการมีการวัดผลสำเร็จในรูปแบบโครงการมากกว่าการทำงานในเชิงกระบวนการ ทำให้ในการทำงานเกิดปัญหาหลายด้านเนื่องจากโครงการส่วนใหญ่ไม่ตอบสนองต่อปัญหาชาวบ้าน อาทิ การปรับปรุงห้องสมุดประชาชน หรือการอบรมอาชีพชาวบ้าน ที่เป็นการพยายามให้ชาวบ้านมารวมกันทำกิจกรรม เมื่อเสร็จโครงการก็ไม่ได้ทำต่อแต่อย่างใด และชาวบ้านก็เคยชินกับการพัฒนาแบบโครงการสำเร็จรูปดังกล่าว ทำให้บางครั้งชาวบ้านต้องพึ่งต่อการมาทำโครงการของหน่วยงานภายนอกที่เข้ามา

คนภายนอกชุมชนที่เป็นผู้มีอำนาจรัฐ อำนาจทางวิชาการที่ยังเชื่อว่าตนเองเป็นผู้รู้ มีความเชี่ยวชาญ มีทรัพยากรเหนือกว่า ความคิดความเชื่อนี้ จึงส่งผลต่อการมีส่วนร่วม เนื่องจากแนวคิดส่วนใหญ่มาจากผู้ที่มีอำนาจรัฐในการจัดการและมักมีวิธีการแบบรวมศูนย์ที่ไม่ส่งเสริมให้เกิดความสามารถของชุมชนในการจัดการทรัพยากรของตนเอง

แต่ขณะเดียวกันปัจจัยภายนอกที่สำคัญที่เสริมสร้างให้เกิดกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการทรัพยากรวัฒนธรรม คือ **รองศาสตราจารย์ สายันต์ ไพรัชญาจิตร** ผู้ที่มีแนวคิด และวิธีการที่เชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถ รวมทั้งเคารพในสิทธิและอำนาจของชาวบ้าน โดยเปิดโอกาสให้คนที่สนใจได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทบทวนความรู้ความสามารถ ทักษะที่เคยมีอยู่ ผ่านกิจกรรมทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งสร้างความเชื่อมั่นในการบริหารจัดการโดยการใช้วิธีการให้ชาวบ้านบริหารเงินเอง เป็นการสร้างยอมรับการจัดการโดยชาวบ้าน ซึ่งผลจากการจัดการดังกล่าว ทำให้เห็นถึงศักยภาพและความสามารถของชุมชนในการจัดการแหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ที่มีอยู่ได้

จะเห็นได้ว่าปัจจัยภายนอกส่งผลต่อความสามารถของชุมชนในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ดังนั้น ในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เตาโบราณบ้านบัว เพื่อให้เกิดผลได้ทางการพัฒนาชุมชนอย่างทั่วถึงและยั่งยืน จะเห็นได้ว่า ต้องให้ความสำคัญกับแนวคิดและการปฏิบัติในเรื่องของการกระจายอำนาจที่นำไปสู่การฟื้นฟูพลังและเพิ่มอำนาจมากกว่าแนวคิดเรื่องการรวมศูนย์อำนาจแต่สลายพลัง เพื่อสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการของคนหมู่มากในชุมชนท้องถิ่นนั้น และควรกำหนดขอบเขตความเป็นชุมชนท้องถิ่นให้หลากหลายไปตามสภาพความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมย่อย ๆ ด้วย

ปัจจัยภายใน

ความเป็นเครือญาติ ความเข้มแข็งของกลุ่ม

พื้นฐานของชุมชนบ้านบัวมีความเป็นญาติพี่น้องกัน มีความผูกพันกัน ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ พบว่า คนที่เข้ามามีส่วนร่วม พลังที่สำคัญที่เข้ามาก็คือ ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิทก่อน จากคนที่มีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดก็จะสามารถหล่อหลอมระบบคิด เพราะมีการสื่อสารใกล้ชิดกัน ทำให้มีความเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจ มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนในการทำงานต่าง ๆ ให้สำเร็จได้แล้วจึงค่อยขยายไปสู่ชุมชน นอกจากนี้แล้วความเป็นเครือญาติอาจจะหมายถึงจิตสำนึกร่วมของกลุ่มคนที่อาจไม่ใช่ญาติพี่น้องกันที่ดำเนินการบางอย่างร่วมกัน เป็นไปในลักษณะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน ให้กำลังใจกันและกันด้วยความรัก

ความเมตตา การมุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะสร้างให้เกิดความเป็นชุมชน และขยายผลไปสู่ความสำเร็จในการใช้การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในการพัฒนาหรือ แก้ไขปัญหาที่ดีอื่น ๆ ของชุมชนได้ต่อไป

ผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการอาจไม่มีบทบาทชัดเจนในการจัดการพิพิธภัณฑ์ อาจเนื่องด้วยมีภาระงานด้านการพัฒนาอื่น ๆ การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑ์จึงไม่ดีนัก ดังนั้นในการทำงานจึงจำเป็นต้องสร้างให้คนเกิดความผู้นำทางความคิดและนำการปฏิบัติ จากกระบวนการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์ ได้สร้างให้เกิดภาวะผู้นำขึ้น กล่าวคือ มีคนที่มีจิตใจเสียสละ และลุกขึ้นมาทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ประโยชน์ให้กับชุมชนอย่างจริงจัง ผลลัพธ์ที่ตามมานั้นจะทำให้เห็นว่าชุมชนสามารถจัดการได้ เกิดแรงกระตุ้น รวมทั้งการยอมรับจากคนในชุมชนและคนภายนอก ผู้นำที่เกิดจากจิตใจที่เสียสละนั้น ย่อมมีพลังในการขับเคลื่อนการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ชุมชนได้ เมื่อมีผู้นำทางความคิดมากขึ้นก็จะสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมที่หลากหลายของผู้คนหลายช่วงวัยในชุมชนได้ นอกจากนี้การที่มีผู้นำและเกิดกลุ่มที่แข็งแกร่งแล้วก็จะสามารถทำให้ชุมชนสามารถต่อรองกับหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาได้ โดยมีการตัดสินใจผ่านมติร่วมกัน โดยในอนาคตนั้น ชุมชนต้องตั้งรับกับกลุ่มต่าง ๆ ที่จะเข้ามา ซึ่งย่อมมีทั้งคนที่มาแบบใช้อำนาจและผู้ที่มาแบบเข้าใจ ชุมชน ชุมชนสามารถเลือกที่จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับคนที่เข้ามาได้และสามารถปกป้องตัวเองได้มากขึ้น

ชุมชนบ้านบัว มีบริบทที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุและปัจจัย หรือกล่าวได้ว่าชุมชนนั้นมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) และมีความซับซ้อน และในการแก้ไขปัญหาไม่อาจสำเร็จได้ด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่งที่มีรูปแบบตายตัว และต้องอาศัยระยะเวลา การที่จะฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์ได้นั้นผู้ศึกษามองว่า สิ่งสำคัญก็คือ การทำให้คนเกิดกระบวนการเรียนรู้ เนื่องจากการเรียนรู้นั้นทำให้คนเกิดปัญญา ซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหา จัดการได้ และการจัดการพิพิธภัณฑ์จะเสริมสร้างความสามารถชุมชนให้เข้มแข็งได้นั้นต้องอยู่บนฐานของการจัดการเพื่อการพึ่งตนเอง สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการจัดการเพื่อความพอเพียง และไม่พึ่งเทคโนโลยีภายนอก มีกลุ่มที่เข้มแข็งสามารถจัดการได้ พิพิธภัณฑ์จึงเป็นจุดเริ่มต้น ที่สามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาในมิติอื่น ๆ ได้ การพัฒนาและการจัดการพิพิธภัณฑ์ จึงเครื่องมือสำหรับการทบทวนอดีต เพื่อเข้าใจสถานะปัจจุบัน และนำไปสู่การสร้างฝันสำหรับอนาคตของสังคมและชุมชนระดับต่าง ๆ ได้เป็น

อย่างดี และการดำเนินการของพิพิธภัณฑสถานจะเป็นไปในแบบใดนั้นต้องเกิดจากการคนในชุมชนเป็นสำคัญ

ส่วนที่ 5 ทิศทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถาน

ชุมชนได้เรียนรู้และปรับตัว อย่างต่อเนื่องและต้องอยู่รอดต่อไป ตอนนีพิพิธภัณฑสถานมีกลุ่มที่สามารถตัดสินใจได้ การดำเนินกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานต่อไปนั้นควรให้พิพิธภัณฑสถานสามารถเลี้ยงตัวเองได้ มีอิสระ ไม่เช่นนั้นแล้วก็จะมีคนมากมายที่เข้ามา แล้วมาขึ้นนำชุมชน ซึ่งชุมชนต้องตัดสินใจได้ว่าได้เปรียบหรือเสียเปรียบ กลุ่มพิพิธภัณฑสถานต้องมีความมั่นใจ เนื่องจากในเรื่องเตาเผาไม่มีใครที่จะรู้ดีไปกว่ากลุ่มพิพิธภัณฑสถาน โดยกลุ่มพิพิธภัณฑสถานต้องแสดงบทบาทให้คนอื่นเห็น และเกิดการยอมรับ ในอนาคตกลุ่มพิพิธภัณฑสถานจึงต้องมีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนา เนื่องจากในชุมชนบ้านบัวเองนั้นมีทรัพยากรทางโบราณคดีมากมาย ดังนั้นจึงต้องเชื่อมโยงให้กลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ทั้งกลุ่มเด็กและผู้สูงอายุ รวมทั้งมีกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อจะสามารถขยายผลการพัฒนาไปสู่มิติอื่น ๆ

ที่ผ่านมาชาวบ้านได้เรียนรู้ อะไรที่ชาวบ้านจัดการเองได้ ได้ใช้ความสามารถ พึ่งตัวเองในการจัดการ ต่อไปรูปแบบการจัดการควรเป็นรูปแบบที่ชุมชนเป็นตัวตั้ง (community-based management) โดยหลังจากพิพิธภัณฑสถานได้ทำการเปิดตัวไปแล้ว กิจกรรมที่ควรจะดำเนินการในระยะต่อไป ได้แก่

- ธุรกิจพิพิธภัณฑสถาน ในระยะแรกต้องมีการสร้างแรงจูงใจ เนื่องจากต้องมีค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินในการดำเนินงาน นอกจากเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นแล้ว ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายควรมีหลากหลาย เพราะกำลังซื้อหรือความสนใจของคนที่เข้ามาเยี่ยมชมมีความแตกต่างกัน ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการ ขายของที่ระลึก พิมพ์หนังสือ ไปสการ์ด กิจกรรมธุรกิจพิพิธภัณฑสถานจึงสามารถพัฒนาการจัดการพิพิธภัณฑสถานเพื่อให้เกิดรายได้ของพิพิธภัณฑสถาน และสามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการได้ สินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ แสดงถึงอัตลักษณ์เวียงบัว สามารถหาซื้อได้ที่นี้เพียงแห่งเดียว เงินทุนที่มีต้องทำให้งอกเงยก้าวหน้า เพื่อให้พิพิธภัณฑสถานเลี้ยงตัวเองได้ พึ่งตนเอง มีสินค้าหลากหลาย ระดับ เนื่องจากบางครั้งคนที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานนั้นเป็นกลุ่มเด็ก บางคนอาจต้องการซื้อฝากเป็นของขวัญ ซึ่งต้องมีการพูดคุยกันว่าจะดำเนินการอย่างไรให้เกิดความหลากหลายของการทำธุรกิจพิพิธภัณฑสถาน

- การจัดการด้านการบริการ ในส่วนของการนำชม กลุ่มพิพิธภัณฑ์ที่มีความสามารถในการนำชมได้ เพราะเป็นประสบการณ์ ที่เคยได้ชุดค้น ได้จับต้องด้วยตนเอง นอกจากนี้ กลุ่มเยาวชนก็สามารถนำชมได้ เพราะมีประสบการณ์จากการปฏิบัติ พร้อมทั้งโครงการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร (วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำชมให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน ทำให้เด็กมีความรู้ และความมั่นใจในการนำชมมากยิ่งขึ้นด้วยเหตุนี้เอง กลุ่มเด็กและเยาวชนจึงมีศักยภาพในการบริการในส่วนของการนำชม จึงควรมีการเชื่อมโยงกับกลุ่มเด็กและเยาวชนในเรื่องของการนำชม โดยการเป็นมัคคุเทศก์ หรือยุวกรรมการพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นการสร้างให้เด็กมีพื้นที่ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ และสร้างความรู้สึกรักหวงแหนภาคภูมิใจ รวมทั้งเป็นการแบ่งเบาภาระผู้ใหญ่ นอกจากนี้คนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีศักยภาพในการนำชม คือ กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ที่สามารถบอกเล่าเกี่ยวกับชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์สั่งสมมีความรู้ที่ติดตัว (explicit knowledge) ซึ่งผู้สูงอายุสามารถบอกเล่าได้ดี และทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกรำคาญ ยิ่งหากมีผู้สูงอายุหลายคนมาทำกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การจักสานดนตรี ทำสิ่งที่ตัวเองชอบและถนัด ก็จะทำให้เกิดคนหลายกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้ผู้สูงอายุก็ยังสามารถถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาที่มีให้กับเด็ก ๆ ซึ่งจะทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตชีวา (live museum) รวมทั้งเป็นการดึงพลังจากคนหลาย ๆ รุ่น (Generations) ให้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนภายนอก

การจัดแสดง ภายในพิพิธภัณฑ์นั้นอาจทำให้มีความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงรูปแบบ ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ทรัพยากรวัฒนธรรมอื่น ๆ ของท้องถิ่น ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบนิทรรศการหมุนเวียน ซึ่งสามารถจัดแสดงได้ในส่วนของห้องจัดแสดงที่ได้ทำเพิ่มขึ้นมา

- การพัฒนาอาชีพปั้นดิน ควรมีการพัฒนาในแง่ศิลปะมากกว่าการมุ่งเน้นการปั้นแบบอุตสาหกรรม เพื่อสร้างให้เกิดความสุนทรีย์และสร้างผลงานที่เป็นศิลปะ ซึ่งจะสามารถพัฒนาเป็นอาชีพได้ เนื่องจากมีต้นทุนที่สำคัญ คือ แหล่งเตาเผาโบราณ และคนในชุมชนก็ได้ผ่านการอบรมการปั้นดินมาแล้ว แต่ในการพัฒนาการปั้นดินนั้นอาจต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน มากกว่าการไปเรียนรู้จากภายนอกเพียงอย่างเดียว ซึ่งชาวบ้านเองก็ได้ทดลองทำเครื่องปั้นดินเผา โดยการลองผิดลองถูก สั่งสมความรู้และประสบการณ์ แบบค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าคาดหวังผลสำเร็จจะระยะสั้นจากการอบรมที่ต้องการให้เกิดผลผลิตแบบเร็ว โดยการใช้เทคโนโลยี และใช้ทรัพยากรจากภายนอกเป็นหลัก ภายหลังชาวบ้านได้ทดลองทำด้วยตนเองหันมาสำรวจและใช้ทรัพยากรที่มีทำให้ค้นพบแหล่งทรัพยากรที่มีในชุมชน ดังนั้นจึงควรมีการรวมกลุ่มอีกครั้งและตั้งกองทุนบริหารจัดการให้ชัดเจน

- การท่องเที่ยว ควรส่งเสริมให้เป็นให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้มากกว่าการหวังผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวแบบทั่วไป โดยกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักเรียนนักศึกษา ที่จะได้มาร่วมศึกษาและเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม อาจมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งไม่ใช่แค่มีเส้นทางท่องเที่ยว แต่ชุมชนจะรองรับอย่างไร มีการเตรียมพร้อม ซึ่งสินค้าของการท่องเที่ยวนี้ คือ พืชภัณฑ์ โดยควรมีการประสานไปยังมหาวิทยาลัยนเรศวร ที่ได้ดำเนินการฟื้นฟูในเรื่องการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนมา เพื่อเป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกับชุมชนในอนาคต

- ทบทวนวิธีการผลิต ที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เชื่อมโยงสู่อาชีพ อาจสร้างจุดเน้นในเรื่องของการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเพื่อ ปรรากษนาดี สร้างจุดเน้นที่เกษตร ให้เห็นวิถีชีวิตชุมชนพึ่งตนเอง และเป็นการสร้างสุขภาวะให้กับชุมชน และทำให้คนมาพืชภัณฑ์เกิดความประทับใจ สามารถขายได้ ซึ่งชุมชนมีตลาดใหญ่ คือ มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยต้องสร้างให้เกิดความพอเพียง เมื่อพึ่งตนเองได้ก็จะทำให้เกิด อิสระ สามารถคิดตัดสินใจได้ ไม่ต้องพึ่งพาโครงการต่าง ๆ ที่จะเข้ามา เพราะหากพึ่งพาโครงการต่าง ๆ ที่เข้ามาก็จะทำให้ไม่อิสระต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขโครงการ ขึ้นอยู่กับเงิน ขึ้นอยู่กับใครต่อใคร